

Läsande förebilder

Om rapplyrik, representation,
digitalt läspepp, read hour,
läsa äger, bibliotekens kraft,
och om läsning som ett sätt
att överleva

Förord

Under två halvdagar 2–3 december 2021 samlades cirka 700 av Sveriges läsfrämjare för att ta del av Kulturrådets träff om läsfrämjande. Temat var läsande förebilder. Det råder ingen tvekan om att läsning är en fråga som engagerar många. Minskad läsning och minskad läsmotivation, särskilt bland unga, är oroande och måste tas på allvar. Det görs redan mycket, men vi behöver göra mer och tillsammans i en kraftsamling för läsning i en levande demokrati.

Tack alla ni som deltog, ställde frågor och bidrog till samtalen. Och till alla er som inte hade möjlighet att vara med: I den här skriften kan ni ta del av de medverkandes texter. De synpunkter som lyfts fram är författarnas egna.

Pojkars läsning, eller brist på motivation att läsa, kom upp under flera av föredragen. Rätt sorts böcker kan väcka läsintresse men en lugn och trygg miljö kan vara en viktigare början, liksom gemenskap och läsande förebilder. För att citera föredragshållaren Aleksis Salusjärvi: "Sluta säga att det är roligt att läsa. Har man lässvårigheter eller dåligt självförtroende i läsning är det inte roligt alls. Säg som det är i stället, att det är en fråga om överlevnad."

I panelsamtalet *Vem är läsande förebild på biblioteket?* deltog Milia Rahman Olsson, bibliotekarie som har skrivit om rasifiering av bibliotekarier, Pamela Schultz Nybacka, samordnare för bibliotekarieprogrammet på Södertörns högskola och före detta läsambassadören Bagir Kwiek. De diskuterade vad det gör med oss som läsare, och som personer, att inte mångfalden bland bibliotekarier är större. Vad ska till för att en romsk pojke i Bergsjön ska känna att bibliotekarie är ett möjligt yrke för honom? "Ge plats!" uppmanade panelen, "inte främst för att visa att ni är goda människor, utan för att det är en nödvändighet om biblioteket och andra läsande miljöer ska vara relevanta för alla och ha läsande förebilder för alla."

Andra frågor som lyftes under dagarna var barnkonventionen, skolbibliotek, arbetsplatsbibliotek, dyslexi, styrkelyft och läslyft, digitalt läsfrämjande, ungdomar som läser för barn samt influencers som läsande förebilder.

På läsfrämjandeträffen fick vi också en hälsning från det nyinrättade läsråd som utsågs av regeringen hösten 2021, vilket har fokus på läsfrämjande insatser för barn och unga. Läsrådet ska samla och samordna aktörer och ansvara för kunskapsinsamling, följa relevant forskning och identifiera utvecklingsbehov inom det läsfrämjande arbetet. Flera av de frågor som diskuterades under träffen i december 2021 kommer läsrådet att ha på agendan i det viktiga arbetet för läsning.

I december 2022 är det dags igen – håll utkik efter programmet på Kulturrådets webb och välkommen att delta!

Lotta Brilioth Biörnstad
Enhetschef, Litteratur och bibliotek

Innehåll

Augustin Erba: De läsande förebilderna på Fisksätra bibliotek	4
Irène Karlbom Häll: Nyttan av att vara fånig	10
Heidi Enbacka: Read Hour – Läsare med makt att påverka	14
Fredrik Zimmerman: Men läs då, pojke!	18
Ida Ross och Caroline Willneborn: Årets skolbibliotek 2021 – Vallastadens skola!	26
Herman Geijer: Från styrkelyft till läsyft	32
Jenny Edvardsson: Booksnaps och boktrailers – så kan du jobba!	36
Katarina Strömberg, Maria Norenius och Karin Forss: Barnkonventionen i praktiken – Bokstart i Örnsköldsvik	40
Anneli Glamsare: Läsa äger – unga som läsande förebilder	46
Pamela Schultz Nybacka: Framtidens arbetsplatsbibliotek	52
Roel van Steensel: Hur kan föräldrar stimuleras att vara läsande förebilder för sina barn?	58
Gift Blessing: Att älska genom litteraturen	66
Milia Rahman Olsson, Bagir Kwiek och Pamela Schultz Nybacka: Vem är läsande förebild på biblioteket – tre perspektiv	70
Aleksis Salusjärvi: Läsning är en fråga om överlevnad	80
Kulturrådets läsfrämjande arbete	86

Augustin Erba

De läsande förebild- erna på Fisksätra bibliotek

Foto: Sandra Löv

Augustin Erba är författare och journalist. Han har skrivit romanerna *Blodsbunden* och *Snöstorm* och arbetar på Dagens Nyheter. Under många år arbetade han på Sveriges Radio där han bland annat var producent på Sommar i P1. Hans senaste roman, utgiven 2022, heter *Den unge Walters lidanden*.

Första gången en vuxen människa kallade mig "jäkla svartskalle" var i min barndoms bibliotek i Fisksätra. Jag älskade mitt bibliotek och jag tyckte att jag var lyckligt lottad, eftersom denna vanligtvis trygga plats låg på gångavstånd från mitt hem.

Man skulle kunna tro – i alla fall om man lyssnade på mina föräldrar – att jag kom från ett läsande hem. Min far var akademiker och min mamma hade ändå börjat på högskolan innan hon valde hemmet som arbetsplats.

Det är först som vuxen som jag har insett att mina föräldrar inte läste skönlitteratur – eller ens talade om den. Tv-serier och filmer, det konsumerades friskt. Men inte litteratur. Min far var som de flesta män, han läste inte romaner och om han läste något över huvud taget så var det kurslitteratur. Min mor sa sig få migrän om hon läste, och förresten så var all modern litteratur antingen dålig eller oanständig enligt henne och hon hade redan varit tvungen att läsa klassikerna som liten, så henne såg jag heller aldrig med en bok i handen. Med ett undantag: när hon läste för oss barn. Hon läste Bamse, hon läste illustrerade klassiker och hon läste Tintin. Det ska erkännas att hon inte var så förtjust i att läsa för oss, det sa hon och det var därför det var så viktigt enligt henne att vi barn lärde oss läsa tidigt. Så att hon inte skulle behöva.

I mitt barndomshem fanns det en bokhylla. I hyllan stod uppslagsverk och några presentböcker. Det fanns också böcker som ingått i någon bokklubb som mamma gått med i när hon misslyckats med att säga nej till en telefonsäljare.

Det var först när jag fick en egen bokhylla som skönlitteratur började inta vårt hem. Naturligtvis gick det alldeles för långsamt. Det fanns inte pengar att köpa böcker, sa min mamma, inte ens begagnade böcker att vi hade råd med. Och så tog hon mig till biblioteket i Fisksätra.

Jag fick ett lånekort och jag minns fortfarande hur jag tittade mig omkring i det mirakel som är ett bibliotek. Fler böcker än en människa hinner läsa i sin livstid. Mer musik än någon hinner lyssna på.

Jag satte mig ner i en soffa, fick ett par hörlurar i svart plast och orange skumgummi och började lyssna på en ljudbok med *Spöket på Canterville*. Jag lyssnade på första halvan, sedan måste skivan vändas. Det ingick i bibliotekariernas uppgift att starta och vända på skivorna.

Jag tillbringade mycket tid i biblioteket när jag växte upp. Bar med mig lånekortet överallt, så att jag inte skulle riskera att få lust att gå till biblioteket, hitta en bok och sedan inte kunna låna hem den. Att gå bland böckerna och botanisera, läsa några sidor här och några sidor där, det var som plockgodis.

Fisksätra är i våra dagar en eftersatt förort och det var den även när jag bodde där för 40 år sedan. Människor som har svårt att få vardagen att fungera, och som saknar socialt skyddsnet, finns i Fisksätra och det gör biblioteket ännu mer centralt. Precis som på 1970-talet. Biblioteket låg mitt i centrum, och de som hängde kring centrum, de som drack eller knarkade sig igenom dagarna, de strövade då och då högljutt in på litteraturens område. Det var sällan de letade efter någonstans att sitta, eftersom det på den tiden ännu inte hade satts i system att försvåra för människor att vistas i det offentliga rummet. De var ofta aggressiva och påstridiga och behövde låna pengar eller bara tala om för oss som satt på biblioteket hur världen såg ut.

”Jag minns fortfarande hur jag tittade mig omkring i det mirakel som är ett bibliotek”

Det var inte någon av dem som kallade mig för svartskalle.

Jag minns en av männen som kom in på biblioteket när jag var där, antingen försjunken i någon ljudbok eller vankande mellan bokhyllorna. Han blödde kraftigt från huvudet. Han hörde till dem som ofta satt med en ölburk i handen i centrum. Kanske hade han slagits eller så hade han bara ramlat. Berusad, det var han helt säkert. Det märktes på sättet han rörde sig. Han stapplade in, blev omplåstrad av en av bibliotekarierna och stapplade ut igen.

Egentligen fick man bara låna tre böcker i taget på biblioteket, men jag hade snart bekantat mig så väl med bibliotekarierna att jag fick släpa hem 10–15 stycken. Jag tror att det var för att de förstod att jag läste dem. Ibland frågade de vad jag tyckte om böckerna. Och så fick jag förslag. Jag minns särskilt ett förslag jag fick, det var när jag hade lånat och läst samma böcker om och om igen under en lång tid. Bibliotekarien märkte detta och sa: "Ska du inte pröva att läsa något nytt? Något lite vuxnare? Vad sägs om den här?" Sedan gav hon mig *Sotarpojken* av Lisa Tetzner.

Jag läste den och den gjorde min värld större. Mina föräldrar var som sagt ointresserade av litteratur, de hade fullt upp med att förstå det svenska samhället, och hade jag inte fått bibliotekariernas guidning in i läsandet så hade jag nog inte varit där jag är i dag. Jag hängde på fyra olika bibliotek när jag växte upp och jag visste precis vilka av dem som hade vilka böcker av Jules Verne. Förutom Fisksätra var det biblioteket i Saltsjöbadens centrum (som på den tiden hade det mindre charmiga namnet Tippen), Stockholms stadsbibliotek (som alltid gjorde mig lite nervös eftersom det ekade så högt om man tappade en bok) och biblioteket i min skola (som mest bestod av gamla böcker som jag gissar hade donerats av före detta elever men det gjorde att de hade nästan alla böckerna i serien om *Svarta Hingsten*).

För mig är biblioteken förknippade med två tydliga perioder i mitt liv: min uppväxt och mitt liv som författare. Jag slutade besöka bibliotek när jag blev vuxen eftersom jag fick råd att köpa böcker. Det skulle dröja 20 år innan jag, i min nya roll som skribent, återvände till biblioteken.

Efter att ha besökt bibliotek över hela Sverige tycker jag mig se att biblioteket i Fisksätra var föregångare till dagens bibliotek. Här kan den som inte har läsande förebilder i hemmet möta människor som älskar att läsa. Både de som arbetar på biblioteken och de som besöker dem.

Och så är det förstås hjälpsamheten. Den som präglade Fisksätra bibliotek så mycket. När jag kommer till ett bibliotek i dag så känns det som om det är den sista platsen i Sverige där man kan prata med en människa. Jag har inget emot knappval på telefonen, eller chatt med it-support, eller Försäkringskassans webbplats. Men om man behöver prata med en människa som står bredvid en och ser vad man gör när man fyller i en blankett, eller en ansökan, och också kan hjälpa en att göra rätt, då finns det ingen människa längre. Utom på biblioteket. Här finns inte bara pappersböcker. Här finns ett utrymme för sådana som jag var på den tiden. Sådana som kanske inte vill vara hemma, därför att hemmet inte är en trygg plats.

Jag tror att de som säger att bibliotek inte behövs nu när vi har internet, eller att bibliotek ska vara tysta, inte har tillbringat särskilt mycket tid på bibliotek.

Om det var tyst på biblioteken skulle inte ett hundratal människor kunna komma dit och prata med en sån som mig på ett författarbesök. Vi skulle inte kunna prata om litteratur, jag skulle varken kunna högläsa eller lyssna. Och hur skulle det gå med högläsningen för barnen? Finns det något finare än en bibliotekarie som läser högt för en grupp barn? Jag satt själv och lyssnade när jag var liten, även när jag själv kunde läsa. För det finns en mänsklig kärna i att tillsammans lyssna på en människa som läser högt.

På biblioteket i Fisksätra förekom saker som inte var det minsta tysta. Det var dockverkstad, det var sagoläsning, det var författarbesök och det var utställningar. Och så var det schackklubben. Min pappa var ingen läsande förebild, men han var en schackspelande förebild. På samma sätt som min mamma lärde mig läsa, lärde mig min far spela schack. Det var en självklarhet, tyckte han, att man spelade schack. Det ingick i att vara vuxen att när som helst kunna sätta sig mitt emot en annan person och spela ett parti schack. Schack var ett sätt att umgås, där man inte behöver prata så mycket om man inte vill men där reglerna är tydliga. Så jag lärde

”På biblioteket i Fisksätra förekom saker som inte var det minsta tysta”

mig spela schack, för man vill ju vara lika bra som de vuxna när man är liten. Jag lärde mig inte spela schack eller läsa för att jag borde, utan för att jag tidigt förstod att det var redskap, livsnödvändiga redskap, för att klara sig i världen.

Och så kom den där lördagseftermiddagen då jag var på schackklubben i biblioteket och råkade vinna över en kvinna som kanske kan ha varit 20 år äldre än jag. Jag minns inte vad jag sa, det är inte otroligt att mitt åttaåriga jag var högljutt glad över segern. Hon var det inte.

Hon blängde på mig och så sa hon med hes, nedrig röst: "Jäkla svartskalle."

Nä, det var inte de aggressiva alkoholisterna, de skakiga knarkarna eller de högljudda hjälpsökarna som var det sorgligaste som drabbade mig på ett bibliotek. Det var en klartänkt och nykter vuxen, som valde att ta ut sin besvikelse över livet på någon annan.

Irène Karlbom Häll

Nyttan av att vara fånig

Irène Karlbom Häll arbetar som litteraturutvecklare i Region Sörmland. Hon har ett förflutet som utställningsformgivare och estradpoet och vann SM i Poetry Slam 1999. Hon har också under många år utövat och lärt ut orientalisk dans och skrivit två böcker – *Allt du någonsin velat veta om magdans* och *Språkvän, en vän för livet*. Irène medverkar i en nordisk antologi om museiutställningar och har även varit verksam som kulturjournalist och krönikör.

Kombinationen poesi och gympa känns lite absurd. En doft av finkultur spetsad med lukten av gymnastiksal? Den fina eteriska anden och den svettiga kroppen? Men egentligen är det inte så långsökt att röra sig till ord. Vi gestikulerar naturligt när vi talar och folklorekulturen är full med rörelsedikt, från *Imse Vimse Spindel* och *Räven raskar över isen* till böner och liturgi.

Jag hatade alltid gymnastik i skolan men har ändå alltid älskat kroppsrörelse – om den inte så ofta gjordes till så tråkig musik ... Jag har också alltid varit fascinerad av tai chi, den kinesiska gymnastiken i ultrarapid som utövas i parker och på andra offentliga platser som ett inslag i vardagen. Jag tycker också att poesi är något vi inte kan få för mycket av och att den kan få befrias från en del av sin enorma högtidlighetsstämpel. Någonstans där uppstod poesigympan.

Poesigympa är i första hand läsfrämjande, ett sätt att föra in alla våra fantastiska poeter i vår vardag, de som inte är lika kända som Ferlin och inte heller har en gitarr som Taube. Den bibliotekarie som kör poesigympapass kan passa på att ta fram det som ofta står i magasin, så att poeterna får nya läsare.

I andra hand är poesigympa hälsofrämjande. Många av oss sitter och står stilla hela dagarna och behöver sträcka ut oss och lösa upp spänningar. Många behöver också öva balanssinnet. Och aktivera minnet. Hälsofrämjande handlar heller inte enbart om kroppen, i poesin möter vi de stora livsfrågorna och vi kan få vårt lidande bekräftat och bli tröstade.

I tredje hand är det också kulturstödjande. De nu levande poeter som gjort sina texter till musik får ersättning via Stim. De som blir utlånade kan få bibliotek ersättning – men de som hörs som inspelning? Det behövs ett bra avtal som inte bygger på att poesiläsning bara sker vid enstaka högtidliga tillfällen utan på att det är något som används var eller varannan dag. Vi hoppas på en behändig administrativ lösning – i stil med Stim – och tills den finns frågar vi snällt om lov och gör upp med varje författare när det behövs.

Ibland förekommer också liveläsning. Som på Kulturrådets konferens Läsande förebilder, när poeten och låtskrivaren Patrick El-Hag läste Paul Anderssons dikt medan jag gjorde rörelser som deltagarna kunde följa – eller strunta i.

"Men så utomordentligt fånigt!" utbrast Patrick när jag berättade vad vi skulle göra. "Javisst!" svarade jag glatt.

Poesi och gymnastik är ju fåniga saker var och en för sig, så hur fånigt ska det inte bli när man slår ihop det? Men tro mig, det har gått hem. Jag har redan utbildat bortåt 40 poesigympaledare. Och fler ska det bli. Efter konferensen rasade fler anmälningar in.

Så här går det till: Du går en kurs i poesigympa som tar två timmar online. Sen får du tillgång till alla befintliga och kommande pass och du har full frihet att koreografera egna. Den inspelade texten är upphovsrättsligt skyddad men okej att använda i den form den levereras. Sen är det bara att ta sina ljudspår och tuta och köra, utan att ta betalt förstås.

Min dröm är att poesigympa ska vara ett lika naturligt inslag i till exempel ett biblioteks vardag som sagostunder och boktips. Något människor svänger förbi och gör på vägen mellan det ena och det andra, när de återlämnar en bok eller medan deras barn lyssnar på en saga. Och så går de därifrån upplyfta till kropp och själ ...

"Poesi och gymnastik är ju fåniga saker var och en för sig, så hur fånigt ska det inte bli när man slår ihop det?"

Heidi Enbacka

Read Hour – läsare med makt att påverka

Heidi Enbacka jobbar som producent för Read Hour-kampanjen vid Barn- och ungdomsstiftelsen. Kampanjen började i Finland 2019 och sprider sig nu vidare i Norden. Heidi har en master i pedagogik från Helsingfors universitet och har jobbat inom tredje sektorn för att främja barns och ungas mångsidiga kunskaper genom nätverkssamarbete med företag och organisationer.

Read Hour är en läskampanj som vill uppmuntra alla, speciellt barn och unga, att stanna upp och läsa en timme den 8 september varje år. Dagen är också den internationella läskunnighetsdagen som instiftats av Förenta nationerna. Read Hour vill nå ut till barn och unga, och därför samarbetar vi med hundratals influencers och kända personer. Dessa förebilder har makt att påverka ungdomars attityd gentemot läsning. Genom ett positivt förhållningssätt vill kampanjen lyfta fram olika former av texter och berättelser.

Att delta i Read Hour är ett sätt att främja de globala hållbarhetsmålen och Agenda 2030. Kampanjen jobbar nämligen för att förstärka läskunskapen och att göra läsningen till en gemensamt upplevd erfarenhet. Read Hours budskap är att all läsning är värdefull och nyttig, oavsett hur mycket tid man lägger på det eller vilket format man föredrar att läsa.

Read Hour startade i Finland 2019 och har sedan dess syns och hörts i såväl tv, radio, digital och tryckt media samt som reklam. Read Hours breda samarbetsnätverk, med såväl offentliga som privata aktörer, har möjliggjort denna spridning. Read Hour inkluderar även evenemang och material för skolor och bibliotek. Read Hour har också jobbat med sociala medier, speciellt genom att få influencers, populära idrottsstjärnor och kulturprofiler att delta i kampanjen som läsande förebilder.

Läsande förebilder är viktiga för unga som skapar sin identitet och söker inspiration under sin fritid. Därför är vi glada att vi fått hundratals influencers att dela Read Hours budskap i sociala

medier. Samarbetet bygger på ett pro bono-utgångsläge, det vill säga att dessa influencers deltagit utan ersättning för den goda sakens skull.

I sociala medier tilltalas publiken av personliga berättelser. Det är svårare för organisationer att samla stora följarskaror, speciellt unga sådana, vilket gör att samarbete med influencers är ett extra bra sätt att nå en ung publik.

Anvisningarna gällande innehållet som influencers postar i anknytning till Read Hour har varit mycket fria. Influencers får använda sin personliga stil och kreativitet för att sprida Read Hours budskap under #ReadHour. Likaså har influencers fått använda den kanal de är mest bekväma

med. I anvisningarna har det funnits exempel på olika sätt att sprida läsandets budskap där en del sätt krävt mer tid än andra att förverkliga. Vi har även bett personerna återkomma med hur de tänker förverkliga sitt deltagande. Det är viktigt att ha koll på rättigheter och lagar gällande pro bono-samarbete kring läs-temat för att kunna handleda personerna som deltar, ifall

deras idé innehåller risker. Till exempel är högläsning i sociala medier problematiskt om personen inte själv äger rättigheterna till texten.

Några lärdomar som Barn- och ungdomsstiftelsen samlat på sig under kampanjens tidigare år är att kontakta möjliga influencers först relativt nära själva tillställningen. För tidigt pro bono-kontaktande kan leda till att betalda samarbeten går före och samarbetet därmed går förlorat. Det är också bra att vara kort och koncis i kommunikationen med influencern – använd alltid den kanal hen är mest aktiv i. Det är också bra att tänka på att influencers med större följarskara troligen är måna om att förnya sig själv och sin image och därmed mindre sannolika att delta flera år i rad. Personer som har ett yrke även utanför sociala medier är mer sannolika att delta flera år, likaså microinfluencers med färre följare. För att även i

”Läsande förebilder är viktiga för unga som skapar sin identitet och söker inspiration under sin fritid”

Läsare med makt att påverka: Read Hour

fortsättningen veta hur den yngre generationen av influencers vill delta i pro bono-samarbeten kring kampanjen överväger Barn- och ungdomsstiftelsen att samarbeta med byråer som samlar influencers.

Read Hour tog sina första steg i Sverige i och med kampanjen hösten 2021. Nu uppmanar vi alla i Sverige att delta i Read Hour den 8 september! Stanna upp och läs en timme och dela med dig av upplevelsen på sociala medier med #ReadHour.

Read Hour uppmuntrar alla att stanna upp och läsa en timme den 8 september varje år.

Målet med Read Hour är att inspirera barn och unga att läsa, etablera en festdag för läsningen samt utveckla samhällsdebatten kring läsning. Read Hour består av en kommunikationskampanj, olika evenemang och pedagogiska material.

Alla kan och får delta i Read Hour!

Read Hour

Fredrik Zimmerman

Men
läs då,
pojke!

Fredrik Zimmerman är forskare i barn- och ungdomsvetenskap och jobbar som lektor vid institutionen för pedagogiskt arbete på Högskolan i Borås. Fredrik har under en längre tid forskat kring frågan om varför pojkar som grupp presterar sämre än flickor i skolan. Delar av texten är tagna ur hans kommande bok *Nya vägar till en likvärdig skola – Hur teorier om antipluggkultur leder fel och vad vi i stället kan göra för att fler pojkar ska lyckas i skolan*. Boken släpps på Liber 2022.

Att misslyckas i skolan är ofta en katastrof för livet, både när det gäller personlig utveckling och möjliga livchanser gällande exempelvis jobb, högre utbildning och familjebildning (Zimmerman 2018, Leijnse 2017). Pojkar tillhör den grupp som lyckas sämst i skolan (Skolverket 2021). Givetvis har andra kategorier, till exempel klass och etnicitet, en relation till grundskolans avgångsbetyg. Men pojkar från exempelvis studieovana hem lyckas sämre än flickor från studieovana hem och utlandsfödda flickor har bättre avgångsbetyg än utlandsfödda och svenskfödda pojkar med svenskfödda föräldrar (Skolverket 2021, SCB 2021). Att pojkar lyckas sämre i skolan oavsett vilken av dessa subkategorier som studeras visar att det är något med att vara just pojke som ökar risken att inte klara skolan.

Varför pojkar som grupp presterar sämre än flickor i skolan är en komplex fråga där flera faktorer spelar in, men en av de viktigaste faktorerna bakom pojkars sämre prestationer är pojkars sämre språkliga förmåga, framför allt gällande ord- och läsförståelse. Läsning är ett av de viktigaste verktygen som finns för att utveckla ord- och läsförståelse, vilket understryker hur viktig läsning är för pojkar.

Språklig förmåga och prestationer i skolan

Ordförrådet hos eleven är en av de viktigaste faktorerna för skolframgång, eftersom detta är så avgörande för att förstå och ta till sig information i skolans samtliga ämnen (Andréasson & Sandell 2021 s. 2). Vissa menar att det är den allra viktigaste faktorn för att klara skolan (Barkeman 2018). Ett gott ordförråd gör det lättare att följa med i undervisningen och lära sig ännu mer. Risken är stor att om eleven inte får hjälp med detta redan vid skolstart kan han komma efter tidigt i skolan (Andréasson & Sandell 2021 s. 2). Borge (2011), som är professor i utvecklingspsykologi och som forskar om barn och ungdomar från utsatta förhållanden, tar upp att studier från flera länder, bland annat Sverige, visar att det som ofta utmärker unga från missgynnade förhållanden som ändå klarar sig bra i skolan är deras goda språkliga förmåga.

Detta visar hur viktigt språket är. Det är därför problematiskt att klyftan mellan könen är stor gällande just den språkliga förmågan. Flickor visar en bättre språklig förmåga i nationella prov, avgångsbetyg och Pisaundersökningar (Skolverket 2021, OECD 2021).

Svårigheter i läsning leder till regelbrytande agerande, inte tvärtom

Svenska studier har visat att elever som ligger efter med språket vid skolstart har svårt att komma ikapp. Elever som har svårt med läsförståelsen i årskurs två är de som har svårt att bli godkända i de nationella proven i årskurs tre i samtliga ämnen som provet testar (Levlin 2014). Läsförståelsen påverkar med andra ord möjligheten att prestera i andra ämnen än just svenska. Längre genomförda studier visar att elever som har svårt med läsförståelsen i årskurs 4 ofta har detta även i årskurs 9 (Stenlund 2017). En norsk studie om elever som precis börjat årskurs 1 visar att flickor har mer utvecklade förmågor gällande språk, vilket är avgörande för läsförståelsen. Denna könsskillnad till flickors fördel finns under hela första klass. Författarna till denna studie skriver följande:

"Det är lätt att föreställa sig hur dålig prestation i dessa grundläggande färdigheter leder till minskad motivation för vidare övning och inläring, och därigenom fortsätter den onda cirkeln av demotivation. Utbildningssystemet kan också förvärra dessa

könsskillnader om inte anpassade undervisningsmetoder initieras." (Sigmundsson, Dybfest Eriksen, Ofteland & Haga 2018 s. 5, egen översättning.)

Det finns alltså en oro att könsskillnaderna i läsförståelse till pojkars nackdel förstärks i skolan om inte lärare anpassar sig till dessa förutsättningar. Det vill säga: "För att minska könsskillnaden måste vi först ta reda på nivån för varje barn i bokstavskunnande kunskaper och för det andra ge varje barn rätt utmaningar för deras lärande/övande."

(Sigmundsson, Dybfest Eriksen, Ofteland & Haga 2018 s. 5, egen översättning.)

Om inte eleven får hjälp i tidig ålder kan en demotivation uppstå. Ett exempel på demotivation är om eleven som vill lära sig att läsa, får uppgifter som är inte är anpassade till rätt

lärandenivå. När eleven upplever att han inte kan och inte får

det stöd han behöver minskar motivationsnivån, det vill säga att demotivation uppstår (Dörnyei & Ushioda 2011). Detta leder till att eleven upplever att skolan inte är en framkomlig väg för honom och han tar till strategier för att undvika uppgifter och kommer efter allt mer. En negativ spiral har inletts. Skolan kan alltså ha en negativ inverkan på pojkars läskunnighet om inte det pedagogiska stödet anpassas till vad pojkar faktiskt behöver.

Ett exempel på detta är en studie som följde elever från starten i årskurs 1 till årskurs 3 och fick resultatet att de flesta elever som agerade regelbrytande i årskurs 3 inte gjorde detta i årskurs 1. Vad som var gemensamt för de elever som visade ett regelbrytande agerande i årskurs 3 var att de framför allt hade svårt med läsning i årskurs 1. Detta stöder hypotesen att det är svårigheter i skolan som leder till ett regelbrytande agerande – inte tvärtom (Morgan, Farkas, Turfis & Sperling 2008).

"När eleven upplever att han inte kan och inte får det stöd han behöver minskar motivationsnivån"

Enbart ökad ansträngning ger inte resultat

De positiva konsekvenser som läsning har för pojkars ord- och läsförståelse är viktiga för prestationer i skolan, men vad utvecklar pojkars läsning? En studie där enbart pojkar i tredje och fjärde klass som hade det svårt med läsningen och skolan ingick sökte efter svaret på detta (Sokal 2010). I studien gjordes olika interventioner för att se om någon av dessa hade en positiv effekt på pojkarnas läsförmåga.

Pojkarna delades upp i olika grupper. En grupp fick inte någon extrahjälp med läsningen. Andra grupper av pojkar fick hjälp av en man, andra av en kvinna, en grupp fick läsa på dator, en grupp fick välja bok själva efter intresse och en grupp fick bara läsa vad läraren hade valt ut som passande text utifrån pojkens förmåga. För att undersöka om interventionen hade någon längre effekt jämfördes pojkarnas läsförmåga två år efter interventionens slut med den gruppen pojkar som inte haft någon intervention alls. Resultatet blev att efter två år hade enbart en grupp av pojkar en positiv effekt av interventionen, det vill säga att de läste bättre än kontrollgruppen och samtliga andra grupper. Den grupp av pojkar som läste bättre två år efter projektets avslutande var den grupp där lärarna valt ut litteratur som var anpassad efter pojkarnas förmåga.

Resultatet från denna studie ligger i linje med vad som har framkommit i övriga nämnda studier i denna artikel, det vill säga att vuxna kan inte enbart säga till pojkar: "Men läs då, pojke!" Pojkar behöver stöd gällande läsningen. En ökad ansträngning utan positiva resultat på grund av texter som ligger på fel nivå leder ofta till en demotivation. Detta visar hur mycket lärares, bibliotekariers eller andra vuxnas stöd och kunskap om att hitta texter som ligger på rätt svårighetsnivå betyder för en god utveckling i skolan för pojkar. Vad skulle hända om pojkar fick detta tidiga stöd med sin språkutveckling? En utgångspunkt för denna diskussion är att använda Finlands skolresultat.

Ett tidigt stödssystem för dem som behöver

Pojkar i den finska skolan presterar återkommande bättre än svenska pojkar i läsförståelse (OECD 2021) och har sedan Pisaundersökningar infördes varit bäst eller bland de bästa i världen på detta och i andra ämnen, eftersom en god läsförståelse ökar prestationerna i alla andra skolämnen (Skolverket 2000, OECD 2021). Vad är det som skapar detta goda resultat?

Men läs då, pojke!

Jämförelser mellan olika länders resultat ska ske med försiktighet eftersom det kan vara mycket som skiljer länderna åt. Olika länders skolor kan också lägga fokus och vara bättre på annat än det som undersöks i just Pisaundersökningen. Det är heller aldrig enbart en ensam orsak som ligger bakom goda eller dåliga resultat. Men en av orsakerna bakom Finlands återkommande goda resultat som brukar diskuteras är skolans upplägg med extra stöd genom specialundervisning till de elever som behöver detta.

Återigen kan olika länder ha skilda definitioner av specialundervisning, vilket kan försvåra jämförelser mellan länder men vissa mönster gällande skillnader i upplägg går ändå att skönja. Läsåret 2019/20 gick 5,5 procent av eleverna i Sverige (årskurs 1–9) i någon form av åtgärdsprogram som gav dem rätt till specialundervisning (Skolverket 2020). I Finland fick 22,5 procent av eleverna i grundskolan specialundervisning – 26,6 procent av pojkarna och 18,1 procent av flickorna (FOS 2020a).

Ytterligare en skillnad mellan Finland och Sverige, utöver att fler elever i Finland får extra stöd, är i vilken årskurs som stödet sätts in. I Sverige sätts minst stödåtgärder in i årskurs 1 medan flest elever i åtgärdsprogram med specialundervisning finns i årskurs 9 (Skolverket 2020). I Finland fick hela 35 procent av barnen i årskurs 1 inom grundläggande utbildning specialundervisning. I årskurserna 1–6 var siffran 25 procent medan den i årskurserna 7–9 var 16 procent (Ström & Lahtinen 2012 s. 7, se även FOS 2020b). I Finland är alltså mönstret att de ger elever i första klass mest stöd medan elever i de äldre klasserna får minst stöd, det vill säga tvärt emot Sverige. När det gäller Finland skriver Kivirauma och Ruoho (2007 s. 295): "I första klass används 90 procent av de tillgängliga resurserna för specialundervisning på deltid för problem med den språkliga utvecklingen."

Orsaken till att Finland lägger mycket resurser på stöd till eleverna redan i första klass, och att fokus ligger främst på språksvårigheter, menar Ström och Lahtinen (2012 s. 13) är att tidig identifiering och ändamålsenliga stödåtgärder kan förhindra att problemen hopar sig och blir mer svårhanterliga.

Tanken är att om man identifierar problemen tidigt, och om hjälper ges i ett tidigt skede, undviks att problemen blir större ju äldre eleven blir. Att denna tidiga hjälp oftast fokuserar på just språket skriver Sarronmaa Hausstätter och Takala (2011 s. 276) baseras på

undersökningar som "har funnit bevis på ett starkt samband mellan läsvanor och Pisaresultatet inom naturvetenskap och matematik, och det finska systemet med tidigt ingripande i läsning, skrivning och matematik i specialundervisning drar nytta av denna koppling."

Till skillnad från andra nordiska länder hamnar få elever i Finland i specialundervisning på grund av social problematik. Nordiska forskare som studerat detta fenomen skriver följande:

"En orsak till detta kan vara det finska specialundervisnings-systemet som minskar orsaken till beteendeproblem med sitt starka fokus på tal, läsning och skrivning. Dessa faktorer kan vara den verkliga orsaken till beteendeproblem i ett senare skede i elevens skolkarriär. Därför kan det vara så att en bieffekt av tal- och språk-träning är en minskad mängd beteendeproblem." (Sarromaa Hausstätter & Takala 2011 s. 277).

Sammanfattningsvis verkar tidiga stödåtgärder gällande språket hjälpa pojkar att klara sig bättre i alla skolämnen och det hindrar ett regelbrytande problembeteende i senare åldrar.

Källor

- Andréasson A. & Sandell Ring A. (2021). *Ordförrådets betydelse för språk-, läs- och skrivutveckling*. Hämtat 2021-06-09 från: www.skolverket.se/download/18.645f1c0e17821f1d15c3829/1623222894776/artikel-5-ordforradets-betydelse-2.pdf.
- Barkeman E. (2018). *Så lär sig nyanlända svenska på två år*. Hämtat 2021-06-09 från: www.forskning.se/2018/09/06/sa-lar-sig-nyanlanda-svenska-pa-tva-ar.
- Borge A.I.H. (2011). *Resiliens: risk och sund utveckling* (2:a reviderade, uppdaterade och utökade upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Dörnyei Z. & Ushioda E. (2011). *Teaching and researching motivation* (2:a upplagan). Harlow, England: Longman/Pearson.
- FOS (2020a). *Specialundervisning* (2020). Tabellbilaga 8. Grundskolelever som fått specialundervisning på deltid från läsåret 2001-2002 till läsåret 2018-2019. Hämtat 2021-05-27 från www.stat.fi/til/erop/2019/erop_2019_2020-06-05_tau_008_sv.html.
- FOS (2020b). *Specialundervisning* 2020. Tabellbilaga 6. Elever med särskilt stöd i grundskolans årskurser 1-9 och inom tilläggsundervisning efter lärokurser i läroämnen 2019. Hämtat 2021-05-27 från www.stat.fi/til/erop/2019/erop_2019_2020-06-05_tau_006_sv.html.

Men läs då, pojke!

- Kivirauma J. & Ruoho K. (2007). Excellence through special education? Lessons from the Finnish school reform. *Review of Education* 53:283-302.
- Leijnse E. (2017). *Fördel kvinna: den tysta utbildningsrevolutionen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Levlin M. (2014). *Läsvårigheter, språklig förmåga och skolresultat i tidiga skolår: en undersökning av 44 elever i årskurs 2 till 3*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2014. Umeå.
- Morgan F., Farkas G., Turfis P. A. & Sperling R. A. (2008). Are Reading and Behavior Problems Risk Factors for Each Other? *Journal of Learning Disabilities*. 41 (5), 417-436.
- OECD (2021). *Education GPS. General findings*. Hämtat 2021-05-25 från: gpseducation.oecd.org/CountryProfile?plotter=h5&primaryCountry=SWE&threshold=5&topic=PI.
- Pansu P., Régner I., Sylvain M., Pascale C., Nežlek J. B., Huguet P. & Melmi J-B. (2016). A burden for the boys: Evidence of stereotype threat in boys' reading performance. *Journal of Experimental Social Psychology*, 65.
- Sarromaa Hausstätter R. & Takala M. (2011). Can special education make a difference? Exploring the differences of special educational systems between Finland and Norway in relation to the PISA results. *Scandinavian Journal of Disability Research* Vol. 13, No. 4, 2011, 271-281.
- Sigmundsson H., Dybfest Eriksen A., Ofteland G. S. & Haga M. (2018) Gender Gaps in Letter-Sound Knowledge Persist Across the First School Year. *Frontiers in Psychology* 9. Article 301.
- Statistiska centralbyrån (2021). *Elever i årskurs 9 med högutbildade föräldrar presterar bättre*, hämtat 2021-05-05 från: www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/skolvasende-och-barnomsorg/grundskolan-slutbetyg/pong/publikationer/elever-i-ar-skurs-9-med-hogutbildade-foraldrar-presterar-battre.
- Skolverket (2000). *PISA - 2000 Programme for International Student Assessment. Svenska femtonåringars läsförmåga och kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv - resultaten i koncentration*, s 13. Hämtat 2021-05-25 från: www.skolverket.se/download/18.6bfaca-41169863e6a65be44/1553966558634/pdf905.pdf.
- Skolverket (2020). *Särskilt stöd i grundskolan läsåret 2019/20*. Hämtat 2021-05-27 från www.skolverket.se/getFile?file=6604.
- Skolverket (2021). *Resultat av slutbetyg för elever som avslutat årskurs 9 läsåren 2015/16-2020/21 (XLSX)*, hämtat 2021-12-18 från: www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&omrade=Betyg%20årskurs%209&lasar=2020%2F21&run=1.
- Sokal L. (2010). Long-term Effects of Male Reading Tutors, Choice of Text and Computer-based Text on Boys' Reading Achievement. *Language & Literacy (Kingston, Ont.)*. 12 (1), 116-127.
- Stenlund K. (2017). *Läsutveckling under mellan- och högstadiet: en longitudinell studie av läsfärdigheter hos elever med och utan läsvårigheter*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2017. Stockholm.
- Ström K. & Lahtinen U. (2012). *Den svärfångade inkluderingen - exemplet Finland i Barow T. & Östlund D. (red.) (2012). Bildning för alla!: En pedagogisk utmaning*. Kristianstad: Kristianstad University Press.
- Zimmerman F. (2019). *Pojkar i skolan: vad lärare och andra vuxna behöver veta för att fler pojkar ska lyckas i skolan*. Stockholm: Liber.

Ida Ross och Caroline Willneborn

Årets skol- bibliotek 2021 –

Vallastadens skola!

Foto: Privat

Fokusbibliotekarie Ida Ross har arbetat som skolbibliotekarie i cirka 18 år. Hon arbetar på Vallastadens skola sedan 3 år tillbaka.

Foto: Privat

Förstelärare i fritidshem Caroline Willneborn har arbetat som fritidspedagog i cirka 20 år och har arbetat på Vallastadens skola sedan 2017.

Vallastadens skola fick utmärkelsen *Årets skolbibliotek 2021*. I motiveringen vill juryn särskilt lyfta fram det samarbete som etablerats mellan skolbiblioteket och fritidshemmet. Den här presentationen handlar om hur fritidshemmen på grundskolan hittat samverkansformer med skolbiblioteket. Vårt gemensamma huvudsakliga uppdrag är att hjälpa eleverna till en ökad måluppfyllelse.

Det är viktigt att nå eleverna på deras fritidstid. Vi har utvecklat en samverkansform som är organiserad och som det finns tankar bakom. Caroline Willneborn menar att barn inte har någon av- och påknapp när det kommer till om de är mottagliga för nya kunskaper eller tillägnande av nya erfarenheter. De är påkopplade under hela sin vakna tid. Pedagogerna som arbetar på fritidshemmet utgår från detta och drar nytta av det. I läroplanen står det att fritidshemmet ska komplettera skolan i elevernas lärande men också erbjuda meningsfull fritid. Så hur utmanar vi eleverna i att lära nytt men samtidigt få återhämtning under sin fria tid?

I Linköpings kommun finns en organisation med en fokusbiblioteksmodell där fokusbibliotekariens uppdrag innebär att vara en pedagogisk stöttning för elever och pedagoger utifrån tre huvudsakliga målsättningar:

- vara en integrerad del av skolans verksamhet
- främja god läsutveckling
- utveckla informationskompetens

På Vallastadens skola innebär det att fokusbibliotekarien deltar i hela skolans verksamhet från skoltid till fritidstid i planering och aktiviteter. Att främja god läsutveckling i samverkan med fritids handlar om att väcka läslust och se läsningen som en del av en meningsfull fritidsaktivitet. Vidare – att utveckla informationskompetens i samverkan med fritids kan handla om *digitalisering och säkerhet på nätet* som exempelvis i datorspel, sociala medier samt programmering med Scratch Jr.

Vallastadens skola är en ganska ny skola i ett nybyggt område nära Linköpings universitet. Skolan består av en grundskola årskurs F–6 med 211 elever och en grundsärskola med årskurs 1–9 med 63 elever. Vi har fritidshem på både grundskolan och grundsärskolan. Skolan är ännu inte fullt utbyggd i de äldre årskurserna. Vallastadens skola har olika elevgrupper som vi anpassar oss till i vår undervisning. Här arbetar vi gemensamt med lågaffektivt bemötande, tydliga strukturer, bildstöd och anpassningar både individuellt och på gruppnivå. Därför har vår roll som förstelärare på fritidshem och skolbibliotekarie också fått en annan betydelse. I praktiken betyder det att eleverna möter samma förhållningssätt, bildstöd och anpassningar oavsett om de är i klassrummet, biblioteket eller på fritidshemmet.

På grundskolans fritidshem finns två avdelningar, Molekylens fritidshem och Atomens fritidshem. Fritidsavdelningen för de yngre eleverna F–1 har lite över 80 inskrivna elever, medan fritidsavdelningen för de äldre eleverna i årskurs 2–6 har cirka 70 elever.

”Att främja god läsutveckling i samverkan med fritids handlar om att väcka läslust”

Vallastadens fokusbibliotek ligger centralt placerat i skolan. Tanken är att skolbiblioteket är till för alla olika elevgrupper under både skoltid och fritidstid. Vallastadens fokusbibliotek startades upp samtidigt med skolan. Skolbiblioteket har sedan utvecklats med anpassade böcker, biblioteksschema, skriftliga planer, samarbeten med klasslärare och fritidshem.

Skolbiblioteket som fysiskt rum är anpassat för våra olika elevgrupper i möblering och bildstöd. Elever med behov av hjälpmedel ska lätt kunna ta sig fram.

Fritidshemmets övergripande läroplansmål är att komplettera skolan i elevernas lärande mot kunskapsmålen samt erbjuda en meningsfull fritid. Fritidshemmets mål uppfylls när vi i vår verksamhet använder varierade metoder och innehåll. Det är viktigt att det på fritidshemmen finns en bredd av aktiviteter för eleverna att välja bland. Att få läsa, lyssna eller bara vara i skolbiblioteket kan vara meningsskapande och kunskapande för elever som väljer eller har behov av det.

Ett samarbete började organiseras när grundskolans fritidshem Molekylen och Atomen efterfrågade en fast bibliotekstid under fritidstid i veckan. Fritidshemmen inledde samarbetet i ett möte med fokusbibliotekarien. Vi satte ramar med fördelning av tider, hittade en bra gruppindelning, önskemål och planering av innehåll. Båda fritidshemmen delade på en gemensam fast bibliotekstid. Tillsammans har vi satt ihop ett förslag på en planering över terminens aktiviteter. I samverkan mellan skolbiblioteket och fritidshemmen enades vi om ett gemensamt mål för vårt samarbete.

Målet med samarbetet är att skolbiblioteket och fritidshemmen ska skapa läsintresse, läsglädje, digital säkerhet samt en meningsfull fritid.

Vi vill delge och inspirera till några konkreta aktiviteter som vi har haft i vårt samarbete mellan skolbibliotek och fritidshemmet. Konkreta aktiviteter som vi har haft är *högläsning vid eldstad utomhus* på skolgården på fritids. Det var i samband med en intensivläsningsperiod som fritids hade. Vid eldstaden fick fokusbibliotekarien läsa klassiska sagor högt. Under hela läsåret har vi haft olika *läslovsbingon*. Läsbington finns för olika nivåer – oftast en lite svårare och en lite lättare med bildstöd. Vid olika högtider har vi haft *pysseverksamhet* i biblioteket.

Vi har i biblioteket för fritids haft bokbio, det vill säga högläsning av bilderböcker. Syftet har varit att välja en bok som ger en stunds avkoppling och läslust, eller så kan boken gärna vara kopplad till ett temaområde som fritids arbetar med. Inför höstlovet var temat Idrott och läsning, vilket passade bra med en bokbio om olika idrotter. Egna lässtunder är en annan aktivitet som finns med i planeringen. Eleverna får möjlighet till eget läsande som avkoppling och kan sätta sig i biblioteket på en skön soffa eller på en sittsäck. Vidare tips på aktiviteter är miniföreläsningar med *boktipspresentationer* av någon speciell författare och dess böcker. Efter en sådan miniföreläsning har eleverna möjlighet att gå ner till biblioteket.

På årets höstlov genomförde fritidshemmen spa för sina elever. Eleverna kunde välja på en mängd aktiviteter, till exempel fotbad, manikyr, massage eller yoga. Nytt för i år var aktiviteten *bokgympa* i samverkan mellan skolbiblioteket och fritidshemmen. Idén till bokgympa kom från årets tema på läslovet om idrott och läsning. Gallrade böcker från skolbiblioteket samlades in i förväg i varierad storlek och vikt. Eleverna valde var sin bok som de genomförde styrkeövningar med. Det var övningar med utfallssteg, axelpress och jägarvila. De yngre eleverna på fritidshemmen fick som uppvärmning leka "Kom alla mina böcker" och de äldre eleverna hade en stafettlek där det var boken som skulle växlas. Aktiviteten bokgympa genomfördes i idrottshallen med fartfylld och inspirerande musik.

I samverkan mellan biblioteket och fritidshemmen har vi aktiviteter som handlar om *digitalisering och säkerhet på nätet*. Det handlar exempelvis om hur skapar du ett säkert lösenord och hur du är säker på nätet. Vi har aktiviteter i *programmering med Scratch Jr*. Eleverna introduceras i Scratch Jr och arbetar praktiskt både tillsammans och enskilt med att skapa egna sagor.

Alla dessa konkreta aktiviteter är även kopplade till läroplanens mål som handlar om digitala verktyg, språk och kommunikation samt estetiska uttrycksformer – och framför allt målet i läroplanen att öka elevernas måluppfyllelse som gäller i allt.

Den relation som vi får med eleverna på fritidstiden handlar inte om att eleverna ska visa resultat på samma sätt som på skoltiden. Syftet är den avkopplande läsningen, andra kulturella värden och en meningsfull fritid. I samverkan mellan skolbibliotek och fritidshem

finns stor möjlighet att använda kreativa projekt och testa nya saker. Bibliotek och fritidshem kan ge stöttning till eleverna att växa som självständiga samhällsmedborgare, som en viktig del av skolans uppdrag.

Sammanfattningsvis vill vi inspirera er till att det i samverkan mellan skolbibliotek och fritidshemmen finns möjlighet till just läsfrämjande aktiviteter som ger läsglädje, läslust och läsintresse, men också vikten av samverkan i digitalisering och säkerhet på nätet. Kan vi skapa läsglädje för eleverna så är mycket vunnet när det gäller lärandet.

Det som varit ett hinder att kliva över för samverkan är våra fullbokade biblioteksscheman samt skol- och fritidsscheman som gjort att det inte varit så lätt att hitta tid för samarbete. Avslutningsvis vill vi ge er våra tre bästa samverkanstips:

- Planera bibliotekstid för fritidshemmen vid schemaläggning inför läsårsstart.
- Hitta en tid för att mötas, formulera mål och gör en planering.
- Variera och fördjupa aktiviteter som kopplar till fritidshemmets temaområden.

Vänta inte med samarbete utan sätt bara igång!

Herman Geijer

Från styrke- lyft till läslyft

Herman Geijer är folkbildare, författare, zombieöverlevnadsexpert och tränare på Friskis & Svettis. Han har skrivit böckerna *Zombieöverlevnad*, *Överlev katastrofen*, barnboken *Bli en zombieöverlevnadsexpert* och arbetar nu på nästa bok som heter *Monstersamhället*. Som tränare på Friskis & Svettis försöker han motivera motionärer till att testa att lyfta tungt.

Alla vet att vi mår bättre av att röra på oss. Vi blir friskare, sover bättre, mår bättre psykiskt, har mindre smärta, bättre fokus med mera. Men ändå är det ganska få som når upp till rekommendationerna för fysisk aktivitet. De olika informationskampanjerna om att röra på sig mer verkar inte ha effekt. Information om att det är viktigt verkar helt enkelt inte göra någon skillnad. Och det verkar vara samma sak med läsning. Vi vet att det ger en massa bra effekter men ändå minskar läsningen.

Jag skulle vilja påstå att det finns metoder som vi använder för att motivera motionärer som går att använda för att öka läsningen. Ett av de största misstagen som människor gör när de ska komma igång med träning är att lita till motivationen. Motivationen brister nästan alltid och det finns nästan alltid något roligare att göra än att gå till gymmet. Eller kanske något tråkigt som ändå är nyttigt.

Motivation är oftast kopplat till ett mål. Inom träningen är det kanske att bli smalare, få rutor på magen eller svällande muskler. Ett mål som ligger i framtiden som inte märks på varje enskild gång. Det är klart att det finns en del som är så målmedvetna att de bara kan gå till gymmet och fortsätta göra det, som inte ger upp framåt mars när tanken på nyårsloftet börjat glömmas bort.

Men mål kan inom träningen också vara lite mjukare och inte så prestationsinriktade: Hur länge kan du le och tycka det är kul att jogga? Inte tänka på att det ska gå snabbt eller att det ska ge så mycket bra hälsoeffekter på sikt som möjligt utan mer bara vara kul? Det kan vara ett sätt att förändra synen på träning eller motion. Kanske jag ska läsa 12 böcker på ett år? Och lyckas jag kan jag ha någon bra belöning som jag kan ge mig.

Men motivationen räcker sällan i längden. För att vi ska fortsätta med något krävs att det blir en vana, så att vi inte behöver förhandla med oss själva varje gång. Det är något som bara ska göras.

En annan viktig faktor är gemenskap. Ett av de bästa sätten är att ha en kompis att gå med. Då vill man inte svika den andre, och den som är mest pepp för stunden

kan dra med sig den andre.

Människan är en utpräglad social varelse. Vi vill passa in och inte göra kompisar besvikna. Men det kan även vara att platsen i sig innebär gemenskap. En del mindre gym har fin sammanhållning som gör att det går att börja prata med folk utan att det är konstigt. Det går att applicera på läsning med studiecirkel. Har du inte hunnit läsa kommer en viss dos av skam att finnas och det blir lite

tråkigare eftersom du inte kan vara med i diskussionen på samma sätt. Vi vill också gärna visa oss duktiga inför andra och vara som människor vi ser upp till, så förebilder kan vara ett bra sätt att arbeta med.

Lust är också viktigt. I dag finns det så många olika former av träning, så det finns något som alla i alla fall tycker är acceptabelt. För en del kan det vara givande att vara ute i skogen och springa eller promenera. Andra vill dansa och röra sig till musik eller lyfta tunga vikter. Vi är olika. För en del är det svårt att komma igång med läsning eller träning. Det är viktigt att sätta sig in i den personens perspektiv, att fråga sig vilka hinder den upplever och hitta lösningar.

Ett konkret sätt som går att använda är den så kallade Tabatame-toden. Inom träningen går det ut på att åtta gånger jobba högintensivt i 20 sekunder och sedan vila 10 sekunder. Träningspasset som ger goda resultat tar alltså bara fyra minuter. När jag läser något jag måste läsa brukar jag sätta en klocka på mellan 20 och 40 minuter och läser. Sen tar jag en paus på 5–10 minuter för att göra något annat som kanske är mer belönande i korta loppet. Scrollar sociala

”Jag tror att det finns metoder inom träningen som är värda att spana lite på för läsfrämjare”

Från styrkelyft till läslyft

media, spelar något mobilspel. Något som är kul. Det är en metod som funkar bra för mig när jag ska läsa saker som kanske inte känns så roliga innan jag sätter igång.

Det är viktigt att prova nya metoder för att exponera människor för böcker och läsning, på samma sätt som att det är viktigt att öka vardagsrörelsen – att få människor att läsa trots att de kanske inte tänker att de är sådana som läser.

Jag tror att det finns metoder inom träningen som är värda att spana lite på för läsfrämjare. Men det är viktigare att tänka mer med ett folkhälsoperspektiv, alltså att få de som läser minst att läsa lite mer snarare än få dem som redan läser att läsa allt svårare böcker.

Läsning och träning gör livet bättre. Och tillsammans är det en oslagbar kombination. Träningen gör att det är enklare att fokusera, läsningen kan hjälpa dig att hitta nya världar och infallsvinklar och göra träningen mer intressant.

Det gäller bara att få det till en vana och hitta sätt att göra det till en naturlig del av livet.

Jenny Edvardsson

Book- snaps och bok- trailers – så kan du jobba!

Jenny Edvardsson är lärare, författare och föreläsare. Hon brinner för barns och ungas läsning och försöker på olika sätt arbeta läsfrämjande. Hon ansvarar för ungdomsboksurvalet i Kulturrådets Barn- och ungdomsbokskatalog, delar med sig av sin läsning på Instagram under aliaset @jennypedago, driver *Den digitala bokcirkeln* på Facebook och ansvarar för Ibby Sveriges digitala boksamtal.

Hur kan man arbeta läsfrämjande med digitala medier och verktyg?

Det var min utgångsfråga när jag under läsfrämjandeträffen 2021 fick möjlighet att dela med mig av konkreta tips och exempel. Jag berättade om digitala bokcirklar, digitala boksamtal, booksnaps, boktrailers och escape rooms. Många av exemplen hämtades från min egen praktik och från de handböcker som jag skrivit för blivande och verksamma lärare och bibliotekarier (se referenslistan i slutet). Nu får du möjlighet att ta del av min föreläsning genom den här texten.

Jag tror att digitala medier och verktyg kan användas för att stimulera och utveckla läsintresse och ge möjlighet till att möta nya deltagare och läsare. Jag tror också att en gemensam läsning eller gemensamma aktiviteter kring det lästa kan stimulera och utveckla läsintresse. I dag när många av oss genom coronapandemin också tvingats till att begränsa antalet fysiska möten har det digitala öppnat upp för nya möjligheter. Här är exempelvis de digitala bokcirkelarna och de digitala boksamtalen lösningen för dem som vill få samtala med andra om böckerna de läst.

För att skapa digitala bokcirklar och digitala boksamtal behövs en bok och en digital plattform eller ett digitalt verktyg. Facebook, Teams, Zoom och Google Meet kan exempelvis användas. Denna form av bokcirklar och boksamtal kan bredda deltagandet. Människor som i vanliga fall inte besöker biblioteket eller har svårt att ta sig till en bestämd plats ett bestämt datum för att ha ett samtal kan hitta till den digitala mötesplatsen och bli en aktiv

deltagare. Så har skett när Ibbby Sverige bjudit in till timmeslånga boksamtal kring en barn- eller ungdomsbok. Deltagarna har varit bosatta från norr till söder och från väster till öster. Intresset för en specifik bok har gjort att alla samlats i ett digitalt videomöte för att dela med sig av sin läsning.

Ett digitalt boksamtal behöver inte bara genomföras som ett videosamtal. Det kan också genomföras i skrift, exempelvis genom inlägg som kommenteras i en sluten Facebookgrupp. På detta sätt kan fler delta, eftersom man inte är beroende av ett specifikt datum och klockslag. Det är ett upplägg som jag själv använt mig av i *Den digitala bokcirkeln*, en cirkel för blivande och verksamma lärare och bibliotekarier.

Ett annat sätt att dela med sig av sin läsning är att använda booksnaps. Det som behövs är en mobiltelefon eller en dator med kamera, en avatar (alltså en figur som får representera dig själv) och ett program eller tjänst som tillåter att du lägger till text på ditt foto. Denna funktionalitet finns i dag inbyggd i alla moderna mobiltelefoner. Du tar ett foto på sidan eller bokomslaget, lägger till en kommentar kring din läsning och ser till att lägga in din avatar. Din booksnap delar du sedan med dina vänner eller, som i skolan eller på biblioteket, på en bestämd digital anslagstavla. Din och övrigas booksnaps kan sedan bli utgångspunkt för ett samtal om boken.

Under de senaste åren har det även blivit inne med boktrailers. En boktrailer kan ses som en kort filmad introduktion till en bok. Dessa kan man skapa själv eller låta elever eller biblioteksbesökare skapa för att sammanfatta och eller tipsa om den bok som de läst. För att skapa en trailer kan man använda exempelvis iMovie, som är ett animeringsprogram eller kameran i en modern mobiltelefon. Genom att skapa trailern får läsarna möjlighet att prata om den lästa boken (Vad ska vara med i trailern? Vilka karaktärer och scener är viktiga?), iscensätta boken eller delar av bokens handling i en annan framställningsform, alltså från tryckt text till film, och tipsa om den.

Det har visat sig att boktrailers kan vara läsfrämjande. Trailern kan skapa nyfikenhet för boken samtidigt som den gör läsaren mer benägen att läsa klart den valda boken (se exempelvis artikeln *Digital Booktalk: Digital media for reluctant readers*).

Escape room då, vad är det? Många tänker nog att det handlar om att man blir inlåst i ett rum och att man inom en viss tid ska lösa ett antal problem för att kunna ta sig ut ur rummet. Och egentligen är det samma grundprincip i ett digitalt escape room. Skillnaden är bara att man i detta sammanhang genomför allt digitalt, alltså i ett digitalt rum. I rummet ställs man inför ett problem och för att lösa det måste man svara rätt på ett antal gåtor eller frågor. Svaren skrivs in i det digitala program som används. Efter varje rätt svar kommer man ett steg närmare lösningen och kan till slut ta sig ut ur det digitala rummet. I detta sammanhang tänker jag att ett escape room ska handla om en bok, en karaktär eller en miljö från en bok. Kanske får deltagarna hjälpa Percy Jackson att ta sig från halvblodslägre, följa med Jim Hawkins till Skattkamarön eller vara hjälpreda åt Morigan Crow i Nevermoor.

Att skapa escape rooms är inte så svårt. Man kan exempelvis använda Bird Escape, Google Formulär eller Microsoft Onenote. Är man osäker på hur man skapar egna escape rooms finns det flera steg för steg-manualer på nätet. Det finns också många färdiga escape rooms som man kan inspireras av.

Genom min föreläsning och denna text hoppas jag att du fått idéer som du kan ta med dig till din egen verksamhet. De digitala medierna och verktygen kan bredda deltagandet, skapa nya former av läsargemenskaper där boken, läsningen och samtalen står i fokus samtidigt som medierna och verktygen hjälper till att stimulera och utveckla läsintresse.

Källor

- Edvardsson, Jenny (2019). *Läsa och samtala om skönlitteratur – med digitala verktyg*. Lund: Studentlitteratur.
- Edvardsson, Jenny (2020). *Digitala kompetens i svenskundervisningen. Klassrumsnära exempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Edvardsson, Jenny (2021). *Guide till boksamtal med digitala verktyg. Arbeta för att utveckla elever läsförmåga och läslust*. Lund: Vilja förlag.
- Gunter, Gelenda & Kenny, Robert (2008). "Digital Booktalk: Digital media for reluctant readers" i *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, hämtad från: citejournal.org/volume-8/issue-1-08/current-practice/digital-booktalk-digital-media-for-reluctant-readers.

Katarina Strömberg, Maria Norenius
och Karin Forss

Barn- konventionen i praktiken: Bokstart i Örnsköldsvik

Foto: Privat

Katarina Strömberg är språk-, läs- och skrivutvecklare på förvaltningsnivå i Örnsköldsviks kommun. Katarina är utbildad lågstadielärare, förskollärare och specialpedagog och har drygt 30 års erfarenhet inom området läs och skriv.

Foto: Privat

Maria Norenus är bibliotekarie, barnrättsombud och projektledare för Tillsammansläsning, ett Bokstartsprojekt på biblioteksenheten i Örnsköldsviks kommun. Maria har tidigare arbetat på Boklådan som är Örnsköldsviks kommuns skolbibliotekscentral.

Foto: Susanne Kronholm

Karin Forss är utredare och projektledare för regeringsuppdraget Barnrätt i praktiken på Kulturrådet.

Barnkonventionen är svensk lag

Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag, och runt om i landet pågår ett utvecklingsarbete för att stärka tillämpningen av barnkonventionen i offentlig verksamhet. Att tillämpa barnkonventionen innebär att alla barn erkänns, respekteras och skyddas som rättighetsbärare och att barns behov, erfarenheter och åsikter ges utrymme i en verksamhet.

Att arbeta med barnkonventionen kan innebära en stor omställning i vårt sätt att tänka och ta beslut. Barnkonventionen utmanar ett traditionellt vuxenperspektiv genom att sätta fokus på barn och ungdomars egna åsikter.

Bokstart i Örnsköldsvik

Hur skulle vi göra för att nå fler barn och familjer med gåvoböcker som verktyg? Det var den fråga som ställdes när Bokstart genom ett språknätverk startade våren 2018 i Örnsköldsviks kommun. I språknätverket fanns representanter från bibliotek, bildningsförvaltning, förskola och barnhälsovård med. Samverkan i nätverket utmynnade sedermera i en projektansökan till Kulturrådet, och i början av 2019 drog ett Bokstartsprojekt i gång under namnet Tillsammansläsning.

Parterna i nätverket samtalade om vad syftet med projektet skulle vara och i samråd kom nätverksmedlemmarna överens om att försöka nå fler barn och familjer med gåvoboken som verktyg. Gåvoböcker till nyfödda och 3-åringar hade redan delats ut på biblioteken i kommunen under många år, men en stor andel familjer hämtade inte ut böckerna och besökte förmodligen inte biblioteken i någon större utsträckning. I dessa familjer identifierades en målgrupp som kunde behöva inspireras och stärkas kring högläsning och kunskap om små barns språkutveckling.

Nätverket insåg tidigt att det viktiga var att hitta sätt att nå dessa familjer och samtidigt skapa hållbara arbetssätt så att arbetet med gåvoböckerna skulle kunna fortgå även efter projektens slut. Arbetet fick inte stå och falla med projektet och projektets nyckelpersoner. Av den anledningen valde nätverket att lyfta ut böckerna till verksamheterna på barnhälsovården och förskolan, i stället för att familjerna fick hämta gåvoböckerna på biblioteket. Genom att vi nu når nära nog alla barn i kommunen, tack vare samarbetet mellan bibliotek, barnhälsovård och förskola, kan vi intressera fler familjer att hitta till kommunens bibliotek den vägen.

”Nätverket insåg tidigt att det viktiga var att hitta sätt att nå dessa familjer och samtidigt skapa hållbara arbetssätt”

En grundtanke med projektet var även att all personal runt barnen skulle kompetenshöjas när det handlar om barns språkutveckling och högläsning för att kunna inspirera vårdnadshavare med hjälp av gåvoboken, oavsett om arbetsplatsen är inom barnhälsovården, förskolan eller biblioteket.

Med syfte att skapa handledningar och ta fram metoder och språkutvecklande aktiviteter som fungerar i förskolan skapades en arbetsgrupp med förskollärare från några av kommunens förskolor. Arbetet utgick från Läroplanen för förskolan, Lpfö 18, samt barnkonventionen. Förskollärarna provade de aktiviteter som föreslogs i handledningarna för att säkerställa att dessa verkligen fungerar i praktiken, vilket medförde att även barnen i förskolan var delaktiga under arbetets gång.

När så handledningarna var färdiga blev nästa steg att ha utbildningsinsatser för förskolepersonalen genom inspirerande workshops. Nätverkets tanke var att genom att pedagogerna fick prova de aktiviteter som sedan skulle utföras i barngruppen kunde ett lärande och en större förståelse för de valda aktiviteterna skapas. En första uppskattad omgång workshops hanns med innan pandemin slog till. Det innebar att det andra året av projektet fick nya vägar provas genom att det skapades digitala presentationer som förskolorna kunde ta del av och arbeta med – något som även det bemötts positivt eftersom förskolorna har kunnat arbeta med det under arbetslagstid och inte behövt sätta in vikarier för att kunna delta vid inspirationstillfällena.

I de handledningar som utformats har en målsättning varit att barnens röst ska höras, barnen ska få vara delaktiga och komma med egna förslag, det vill säga aktiviteterna görs *tillsammans med* barnen – inte *för* barnen. När pedagogerna ställer öppna frågor vid aktiviteterna skapas en miljö där barn har inflytande. Barn blir lyssnade till, de får talutrymme och de tränar sig i att lyssna till andra. Då skapas ett arbetssätt där barns språk utvecklas och stärks, barnets sociala och kommunikativa utveckling stöttas och det ger i sin tur möjlighet att utvecklas till en demokratisk medborgare.

Nu är projektiden slut och en rolig, stimulerande, lärorik samverkan mellan Bokstartsnätverket, barnhälsovården och förskolan har tillsammans skapat en hållbar, långsiktig arbetsmodell som kommer att kunna fortgå även när de som varit nyckelpersoner under projektiden inte arbetar kvar.

Barnkonventionen består av 54 artiklar varav 4 artiklar är grundprinciper. De 4 grundprinciperna fungerar som ett tolkningsstöd till hela konventionen. Grundprinciperna är:

- **Artikel 2:** Alla barn har samma rättigheter och lika värde.
- **Artikel 3:** Barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barn.
- **Artikel 6:** Varje barn har rätt att överleva och att utvecklas.
- **Artikel 12:** Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.

Barnkonventionen är hel och odelbar, vilket innebär att artiklarna sinsemellan är relaterade till varandra. Andra artiklar som är centrala inom kulturområdet är till exempel:

- **Artikel 17:** Alla barn har rätt att få tillgång till information.
- **Artikel 31:** Alla barn har rätt till vila, lek, fritid och kultur.

Barnkonventionens barnsyn innebär att barn både ses som kompetenta och autonoma individer som har rätt att vara delaktiga och ha inflytande i samhället, och att barn har rättigheter som ofta kränks och som vuxenvärlden har ett ansvar för att skydda.

Läs mer om barnkonventionen på:
www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen

Anneli Glamsare

Läsa äger – unga som läsande förebilder

Anneli Glamsare blev 2021 den första mottagaren av Pascal Engman-stipendiet till årets läsfrämjare. Till vardags arbetar hon sedan över 40 år tillbaka i Botkyrka kommun och sedan tio år tillbaka som språk-, läs- och skrivutvecklare. År 2018 initierade hon det yrkesöverskridande projektet Läsa äger på tre skolor för att motverka sommarlovstappet. Nu är alla skolor i Botkyrka en del av projektet och det sprider sig över landet.

*Om jag kan läsa kan jag drömma på nya sätt.
Om jag kan drömma kan jag våga tro på det jag drömmer om.
Om jag kan tro på det jag drömmer om, kan jag bli den jag drömmer om att bli.*

Anneli Glamsare och Hannes Rydell

Vår devis fick bli startskottet för Läsa äger.

Sommarlovstappet

Under sommarlovet tappar nästan varannan elev i sin läsförmåga. Mest tappar de lässköra, de som har det som allra svårast med sin läsning. Det är lätt att halka efter under sommaren. För den som redan kan, där läsningen går lätt och ledigt, känns det oftast roligt att läsa. Det som är kul vill man göra igen, möta olika texter och på det sättet lär man sig nya ord – ord som är en av tankens viktigaste byggstenar och som hjälper en att lyckas i skolan. Det i sin tur påverkar utbildning och möjligheten att följa sina drömmar och bli den man drömmer om att bli.

Allt hänger ihop.

Yrkesöverskridande arbetssätt

Sommarlov och läsning – vi kunde tydligt i den årliga läsundersökningen se hur påtagligt sommarlovstappet var. Numera var det inte bara en magkänsla utan med det digitala läs-testverktyget Legilexi synliggjordes det med all tydlighet. Vi skulle kunna se om vårt kommande projekt under sommarlovet skulle ge några effekter. Några forskare från Linnéuniversitetet och Linköpings universitet blev intresserade.

Ett var säkert: Vi behövde hjälpas åt i ett yrkesöverskridande perspektiv.

Projektet Läsä äger startade i mars 2018, och flera yrken var representerade vid vårt första möte. Lärarna var inte tillgängliga under sommarlovet men med intensivläsning på hela skolan veckorna före lovet ville vi skjutsa ut eleverna till sommarlov med sug efter läsning.

Vi ringde hem till alla vårdnadshavare och kallade till föräldramöten, där fanns tolkar och barnvakt på plats. Vi talade om allas rätt att vara en del av en läsande gemenskap. Skälen är många, inte minst ur ett demokratiperspektiv.

Läsä äger blev en angelägenhet för hela skolan, alla engagerades. Idrottslärarna ordnade en läs-orientering, i matsalen serverades en litterär matsedel som *Harry Potters magiska gryta*.

I korridoren sattes bilder upp på vad man skulle läsa under sommaren – *I sommar ska jag läsa ...* Rektorn, kocken, lärare och elever inspirerade varandra till läsning under lovet. Man blev varandras förebilder och det snackades läsning. Skolbiblioteket involverades på flera sätt. Folkbiblioteket besöktes för bokprat och man försäkrade sig om att alla elever hade lånekort och att man kände till att det är gratis att låna böcker. Något som inte är givet. På fritids ordnades bokcafé och högläsning blev en daglig icke valbar aktivitet. Sommarfritids blev en av nycklarna till att hålla igång läskonditionen under sommaren.

”Det var inget fejkjobb, vi gjorde skillnad på riktigt”

”Jag har inte så många böcker men nu har jag en”

Vi fick möjlighet att dela ut böcker till alla elever som deltog i projektet. Glädjen var stor, någon undrade om man fick skriva sitt namn med bläck i boken, en annan om man fick ta hem boken. ”Äger jag boken nu?” var en återkommande fråga. Vi informerade om Botkyrkas digitala bibliotek som ökar tillgängligheten till böcker var man än befinner sig i världen. Vårdnadshavare fick information under föräldramöten.

Gymnasieungdomar som läsande förebilder

Flera kommuner i landet organiserar feriearbete för gymnasieungdomar under sommarlovet, Botkyrka är inget undantag. Jag tog kontakt med kommunens samordnare för feriepraktikanter – en idé behövde förverkligas. Visst skulle ungdomarna kunna högläsa för eleverna och det i kombination med rörelsegädje.

Boknörd och sportfåne visade sig vara en oslagbar kombination. Till sommaren hade vi 20 ungdomar, lika många pojkar som flickor, redo att ge sig ut till sommarfritids. Deras arbetsperiod inleddes med en utbildningsdag. Vi rustade dem med ryggsäckar fulla med böcker, läskort med bildstöd och en aktivitetspåse med tips om olika rörelseaktiviteter men också med motivation och möjligheten att bli en förebild som gör skillnad.

Foto: Anneli Glamsare

Inom projektet Läsa äger rustas ungdomar med ryggsäckar fulla av böcker, redo att ge sig ut till sommarfritids för att vara läsande förebilder

Det var inget fejkjobb, vi gjorde skillnad på riktigt.

Tobias 17 år

Det allra roligaste var att man kände att man var med i något större, något viktigt. Det var inte bara rensa rabatter, utan ett sommarjobb som hade betydelse. Barnen frågade efter mig, det kändes att jag fyllde deras dagar med innehåll.

Elliot 16 år

Först var det lite läskigt att läsa högt för så många barn, det är ju inget jag brukar göra. Men efter några dagar läste jag både på Muminsvenska och sjöng-läste, det tyckte barnen var jätteroligt och började fråga efter lässtunderna.

Emil 17 år

Barn har en massa frågor och ibland kan vuxna kännas så långt bort vilket leder till att mötet med oss kan bli betydande. Förutom det fanns det några som först suckade när vi läste men som sedan ivrigt ville att vi skulle fortsätta läsa. Det slutade med att de tyckte att läsa ägde. Jag känner att jag gjorde skillnad bara genom att vara mottaglig.

Sarah 17 år

Jag är verkligen supernöjd med mitt sommarjobb och skulle rekommendera andra ungdomar att jobba som läsande förebilder för barn. Det har varit fantastiskt att se barn som hellre vill leka och busa komma frivilligt till läsningen efter bara några dagar.

Mariyana 17 år

Vad hände sen?

- Läsa äger beforskades och visade på signifikanta skillnader i avkodning, ordförråd och läsförståelse. De stora vinnarna var de lässköra barnen.
- Det började med tre skolor i socioekonomiskt sårbara områden, nu är alla Botkyrkas 20 skolor en del av Läsa äger.
- Läsa äger sprider sig över landet och har tagit en sväng över Atlanten till Boston.
- 20 feriepraktikanter utökades i somras till 32 sommarläsare.
- Fittja bibliotek ökade sin utlåning av barn- och ungdomslitteratur med 603 procent.
- Flera av ungdomarna har fått jobb och några arbetar extra under loven på fritids.
- Antalet deltagare nästan fördubblades på föräldramötena (före pandemin).

Tips för att starta Läsa äger

- Ta kontakt med kommunens samordnare för feriepraktikanter.
- Börja i liten skala.
- Peppa och förbered fritidshemmen för mottagandet av feriepraktikanterna.
- Förankra tillsammansarbetet med flera yrkeskompetenser.
- Gör feriepraktikanternas kursdag till en motivations- och inspirationsdag.
- Besök feriepraktikanterna flera gånger under praktiken.
- Synliggör ert arbete och visa på goda exempel.
- Gläds tillsammans åt ökat läsengagemang.

Pamela Schultz Nybacka

Framtidens arbetsplats- bibliotek

Pamela Schultz Nybacka är filosofie doktor i företagsekonomi och litteraturvetare från Stockholms universitet och hon har skrivit en avhandling om bokläsning. Hon arbetar bland annat med en förstudie om framtidens arbetsplatsbibliotek, på uppdrag av Region Uppsala. Förstudien lyfter frågor om behoven i dagens arbetsliv samt olika insatser som kan stödja och utveckla en läsfrämjande och uppsökande biblioteksverksamhet för vuxna på arbetsplatser.

Vad är ett modernt arbetsplatsbibliotek i dag? Och vad skulle det kunna vara?

Läsning och läsande förebilder har hamnat på den politiska agendan på nytt. I regeringens skrivelse *Barns och ungas läsning* tar man fasta på Läsdelegationens påpekande att "ett väl fungerande arbetsplatsbibliotek [är] ett effektivt sätt att främja läsning och även påverka attityden till böcker och läsning bland de anställda." (Skr. 2020/21:95, s. 32).

Läsande vuxna i arbetslivet är viktiga i rollen som förebilder. Arbetsplatsbiblioteken har fått en förnyad relevans och aktualitet.

Region Uppsala lyfter fram arbetsplatsbiblioteken som ett särskilt utvecklingsområde. Inom regionen har det bland annat funnits läsombud, *Böcker på jobbet* i Uppsala kommun. Älvkarleby kommun, som tidigare haft ett samarbete med Stora Enso, har nu en biblioteksmiljö i det nybyggda vårdboendet Nya Tallmon till förmån för de boende, anhöriga och vårdpersonalen. Och på Gotland talar man om traktorbibliotek.

Den regionala biblioteksverksamheten satsar på en förstudie som ska identifiera relevanta möjligheter för framtida utveckling av arbetsplatsbibliotek. Förstudien går i linje med min tidigare forskning kring regionens arbete att främja litteratur och bildning utifrån ett *relationellt perspektiv*. Detta innebär att människan å ena sidan står i relation till sig själv och andra människor samt till den värld vi lever i och å andra sidan har en relation till kunskap och lärandet, både sitt eget och andras.

Vad är då ett arbetsplatsbibliotek? Utredaren Peter Almerud gav 2004 följande definition: "en boksamling med allmänlitteratur som finns på en arbetsplats och är till för de anställdas fritidsläsning och som någon tar ansvar för och som förnyas kontinuerligt." Definitionen sätter fokus på beståndet framför verksamheten och berättar heller ingenting om vilken kompetens som behövs.

De första arbetarbiblioteken uppstod redan under 1800-talets första hälft på initiativ av arbetsgivare och filantroper, och därefter av arbetarna själva (Herder 1986). Folkbiblioteken inrättades först på 1910-talet och inriktades på medborgarnas självständiga bildningsarbete på fritiden. Valfrid Palmgren, som stod bakom reformen, hade hämtat inspiration från de filantropiska biblioteken i USA. Hon slog fast att "endast ett på möjligast högsta bildningsnivå stående folk kan blifva och förblifva utvecklingsdugligt och konkurrenskraftigt på världsmarknaden". Det handlade alltså om att utveckla ett slags humankapital i den tilltagande industrialiseringen och kapitalismen. Fritidsläsningen ansågs vara en nyckel i sammanhanget.

Arbetsplatsbiblioteken har rönt kulturpolitiskt intresse sedan Kulturrådet bildades på 70-talet. Sedan arbetsplatsbibliotekens glansdagar och fram till 1980-talet har de tyvärr marginaliserats och utbredningen minskat, framför allt de som drivits i kommunal regi. Några uppmärksammade läsfrämjandeprojekt inom arbetslivet från och med 00-talet är *Läs för mig, pappa!* inom LO och satsningar på vägbibliotek med ljudböcker i cd-format för lastbilschaufförer. I dag utgår en rad kulturpolitiska stödformer som möjliggör nya satsningar på läsning och läsfrämjande på arbetet, så hur kan vi anpassa och utveckla arbetsplatsbiblioteken inför framtiden?

Arbetslivet har i senmodern tid genomgått stora förändringar. Det märks i dag ökande socioekonomiska klyftor mellan de som har och de som inte har arbete. Gränsen mellan fritid och arbete var tidigare skarp men har luckrats upp. Brister i arbetsmiljön leder till ohälsa och sjukskrivningar. Den senaste arbetsmiljölagstiftningen omfattar därför psykosociala aspekter av arbete. Framväxten av projekt- och tjänstesamhället och den så kallade gigeekonomin innebär alltmer kortsiktiga och osäkra arbetsvillkor. Digitaliseringen innebär också genomgripande förändringar – för alla, och inte minst i ljuset av den globala pandemin.

För att kunna delta i och hantera utmaningar inom demokrati och arbetsliv ställs i dag ökade krav på vuxnas omvärldsanalys samt medie- och informationskunnighet (MIK) inklusive källtillit. Social kompetens, kommunikation och språkförmåga är centrala dimensioner i ett välfungerande arbetsliv. Förmågorna att anta en annan människas perspektiv, leva sig in i andras situation och kunna känna empati är centrala för en djupare förståelse för varandra. Läsning får mot denna bakgrund en viktig samhällelig betydelse, både för en själv och som förebild för andra.

Ett sätt att beskriva den senmoderna utvecklingen och utmaningarna inom arbetslivet

är att använda orden *huvud*, *hand* och *hjärta* som centrala funktioner. Författaren David Goodhart belyser hur samhällsutvecklingen fäster allt större vikt vid *huvud*, det vill säga kognitiva förmågor med fokus på tanke och analys genom akademisk skolning. Han använder begreppet "den kognitiva klassen" för att beskriva vilka grupper som dominerar. *Handen* står för samhällets fysiska infrastruktur som upprätthålls med kroppsarbete. *Hjärtat* omfattar omvårdnad och fostran, det vill säga vård, skola och omsorg. Alla dessa funktioner behövs i samhället. Men likväl har handen och hjärtat länge undervärderats. Människor slits ut. Under pandemin har betydelsen av detta samhällsuppehållande arbete fått större uppmärksamhet. Goodhart skönjer därmed en möjlighet att efter pandemin skapa en ny balans mellan huvud, hand och hjärta inom samhället.

Bilden som Goodhart målar upp är intressant, men också förenklad. Det vore framför allt fruktbart att betrakta huvud, hand och hjärta som centrala och integrerade arbetskompetenser. Något

”Ett sätt att beskriva den senmoderna utvecklingen och utmaningarna inom arbetslivet är att använda orden huvud, hand och hjärta som centrala funktioner”

som varje människa behöver använda och utveckla, egentligen oavsett arbetets inriktning och innehåll.

Ett arbetsplatsbibliotek med bibliotekariekompetens inom biblioteks- och informationsvetenskap skulle kunna utforska vilka specifikt anpassade tjänster och resurser som behövs i ett visst sammanhang. Läsning kan vara både medel och mål inom samtliga kompetenser. Huvudets kompetens kan inriktas mot MIK-frågor, omvärldsbevakning och omvärldsanalys. Handens kompetens skulle bland annat kunna bidra till nya färdigheter och förmågor, också inom digital infrastruktur. Och hjärtats kompetens skulle kunna stärka den sociala förmågan och den etiska kompassen även i sektorer utanför vård, skola och omsorg. Här kan arbetsplatsbiblioteket även erbjuda relevanta metoder som *shared reading*, IE-metoden (identifikation och empati) och biblioterapi.

I diskussionen om läsande förebilder talas det ofta om att läsare utgör rollmodeller som kan visa hur man gör och därmed öka *läsmotivationen*. Motivation brukar vanligen delas in i en *inre* del, som betecknar individens egen tillfredsställelse, och en *yttre* del som stärks av bekräftelse från omgivningen genom belöning, såsom lön eller erkännande. Tyvärr är det i dag få läsombud (eller bibliotekarier) som kan erbjuda, eller själva få, yttre motivation till läsande på arbetet.

Det finns dock en annan grundform som organisationsforskarna Mats Alvesson och Dan Kärreman kallat *interaktiv motivation*, som uppstår i relationen till andra. Den involverar identitet, normer och ömsesidighet i ett socialt sammanhang. Interaktiv motivation skapar en känsla av meningsfullhet i samspel mellan sig själv och andra. Detta går alltså helt i linje med den tidigare nämnda relationella synen på litteratur och bildning.

Framtidens arbetsplatsbibliotek kan utvecklas på tre nya sätt, nämligen genom att:

- vara en specifik *verksamhet* utöver beståndet
- ta sikte på avgörande *kompetenser* såväl mänskligt som professionellt, även inkluderat en bibliotekaries kompetens inom biblioteks- och informationsvetenskap
- betona *interaktiv motivation* framför inre och yttre belöningar.

Läsande förebilder på arbetet kan innebära att man skapar en ömsesidig läsande gemenskap, där de anställda träder in i en roll av medskapande medarbetare. Sammantaget kan ett väl avvägt arbetsplatsbibliotek skapa ett sammanhang och en helhet kring huvud, hand och hjärta och bidra till en mer mänsklig och balanserad livsmiljö, både på arbetsplatsen och på fritiden, såväl fysiskt som digitalt. Ett sådant arbetsplatsbibliotek kan bidra till att skapa förståelse för den gemensamma värld i vilken vi alla lever.

Källor

- Almerud, Peter (2004). *Bibliotek i skymundan: en rapport om arbetsplatsbibliotek*. Stockholm: Kulturrådet.
- Andersson, Jonas (2015). *Med läsning som mål: om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Stockholm: Kulturrådet.
- Alvesson, Mats & Kärreman, Dan (2019). "Motivation i organisationer – personalkoncept och drivkrafter", i Mats Alvesson & Stefan Sveningsson (red.) *Organisationer, ledning och processer*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur, s. 297–320.
- Frid, Nina (2010). *Världens utmaning eller hopplöst fall? En lägesrapport om arbetsplatsbibliotek i Sverige år 2010*. Stockholm: Regionbiblioteket.
- Goodhart, David (2021). *Head, Hand + heart: The Struggle for Dignity and Status in the 21st century*. London: Penguin Books.
- Herder, Mats (1986). *Arbetsplatsbibliotek i Sverige: studie av en uppsökande folkbiblioteksverksamhet och dess framväxt*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Palmgren, Valfrid (1911). *Förslag angående de åtgärder, som från statens sida böra vidtagas för främjande af det allmänna biblioteksväsendet i Sverige*. Stockholm: Ecklesiastikdepartementet.
- Regeringen (2020). *Barns och ungas läsning* (skr. 2020/21:95).
- Schultz Nybacka, Pamela (2017). *Samhälle och litteratur på regional nivå. Om den utökade satsningen på litteratur i Uppsala län*. Uppsala: Länsbibliotek Uppsala.

Roel van Steensel

Hur kan föräldrar stimuleras att vara läsande förebilder för sina barn?

Roel van Steensel är professor i läsbeteende vid Vrije Universiteit i Amsterdam och lektor i utbildningsvetenskap vid Erasmusuniversitetet i Rotterdam. Roel van Steensels forskning fokuserar på barns läsutveckling från förskoleåldern upp i ungdomsåren samt på vilken roll familjen och skolan spelar i barns läsutveckling.

Bakgrund

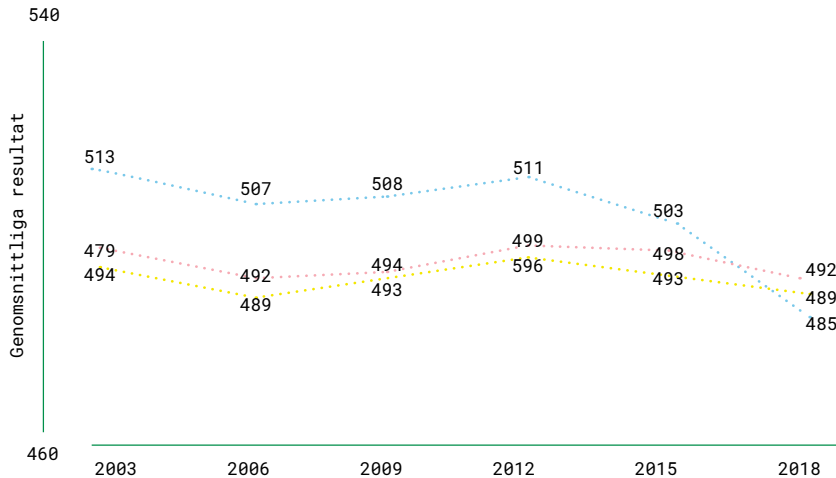
År 2019 publicerades resultaten av Pisaundersökningen. Pisa (*Programme for International Student Assessment*) är en stor, internationell studie som jämför skolprestationer hos 15-åringar i olika länder världen över. För Nederländerna blev resultatet något av en besvikelse (Gubbels m.fl. 2019). Undersökningen visade att nederländska ungdomars läsprestationer hade försvagats avsevärt det senaste årtiondet (se figur 1). Nederländska elevers resultat ligger nu markant under EU-genomsnittet.

Dessutom riskerar ungefär en fjärdedel av de nederländska eleverna att lämna skolan med låg läskunnighet. Deras resultat ligger under nivå 2 i Pisa, vilket är en tröskelnivå för läsförståelse; elever som inte uppnår denna nivå har för låg läsförmåga för att fungera tillfredsställande i skolan och samhället.

Till följd av Pisaresultaten har den nederländska regeringen investerat i åtgärder för att förebygga och åtgärda låg läskunnighet. Dessa planer har förverkligats i en så kallad läsoffensiv (*Reading Offensive*) (Van Engelshoven & Slob 2019). En del i denna läsoffensiv är att stärka föräldrars roll i sina barns tidiga läsutveckling genom att investera i program som stimulerar läsmiljön i hemmen (*home literacy environment, HLE*). I Nederländerna har olika sådana program utvecklats och genomförts genom åren. Några välkända exempel är Bookstart och Reading Express.

Figur 1

Genomsnittliga läsförståelseresultat sedan 2013 för nederländska elever (blå linje), alla länder som deltar i Pisa (gul linje) och elever inom EU (rosa linje)

Effekter av läskunnighetsprogram för familjer

Vad vet vi om effekterna av läskunnighetsprogram för familjer?

Nyligen genomförde jag och några kollegor en stor, internationell översiktsstudie, en så kallad metaanalys, av utfallet av läskunnighetsprogram för familjer (Fikrat-Wevers m.fl. 2021). I denna metaanalys försökte vi besvara två frågor:

1. Bidrar läskunnighetsprogram för familjer till framväxande läskunnighet hos barn från familjer med låg socioekonomisk status?
2. Om dessa program är effektiva: Vilka program fungerar bäst?

Vi sammanfattade resultaten av 48 kvasiexperimentella studier, som täckte 56 olika versioner av program. Baserat på dessa resultat beräknade vi genomsnittliga effekter av två typer av framväxande läskunnighet: *förståelserelaterad förmåga*, till exempel ordförråd och textförståelse, och *kodrelaterad förmåga*, till exempel bokstavs-kännedom och fonologisk medvetenhet, det vill säga förmågan att identifiera och manipulera ljud.

Hur kan föräldrar stimuleras att vara läsande förebilder för sina barn?

Vår metaanalys resulterade i tre viktiga slutsatser.

En första slutsats var att deltagande i läskunnighetsprogram för familjer på kort sikt har en positiv effekt på båda kategorierna av förmågor. Vad gäller förståelserelaterad förmåga fann vi en så kallad effektstorlek på 0,51, och vad gäller kodrelaterad förmåga fann vi en effektstorlek på 0,48. När vi tillämpade denna effektstorlek på ett välkänt språktest för nederländska förskolebarn (*Taal voor Kleuters* – språk för förskolebarn¹), visade det sig att barn som deltog i programmen omedelbart efter deltagandet hade ungefär ett halvårs försprång jämfört med barn som inte deltog i programmen. Tyvärr var det få studier som bedömde långsiktiga effekter, så vi kunde inte avgöra huruvida dessa positiva kortsiktiga resultat bestod över tid.

En andra slutsats är att barn gagnas av program med ett riktat tillvägagångssätt. Vi kunde konstatera följande:

- Effekterna var större på förståelserelaterad förmåga i program som fokuserade på en begränsad uppsättning aktiviteter (i synnerhet gemensam läsning) och en begränsad uppsättning förmågor. Till exempel hade program som bara riktade in sig på läskunnighet större genomsnittlig effekt än program som riktade in sig på både läskunnighet och föräldraförmåga. Vår hypotes är att detta resultat kan förklaras med det faktum att ett sådant riktat tillvägagångssätt förbättrar kvaliteten på programmets realiserande: Genomförbarheten ökar då föräldrarna inte är överbelastade.
- Effekterna var större på förståelserelaterad förmåga i program där föräldrar utbildades på en plats: antingen hemma eller i en (för) skolmiljö. Vi tror att det i program där föräldrar utbildas på flera olika platser (hemma och i [för]skolan) finns en risk för brist på kontinuitet i utbildningen, särskilt om fler än en utbildare är involverad.
- Effekterna var större på både förståelserelaterad och kodrelaterad förmåga i program där aktiviteterna enbart genomfördes i barnens hem, jämfört med program som även omfattade aktiviteter i (för)skolor. Detta kan bero på att hemaktiviteterna i dessa kombinerade program är för styrda av skolans läroplan och därmed inte tillräckligt anpassade till barnens och föräldrarnas situation och behov.

---

1. Se www.cito.nl/onderwijs/primair-onderwijs/kleuters/producten/taal-voor-kleuters

Den tredje och sista slutsatsen är intressant med avseende på sistnämnda resultat: Vi kom fram till att program som gav differentiering, det vill säga program där aktiviteterna skräddarsyddes efter de deltagande familjernas situation och behov, hade störst effekt. Ett exempel är en intervention utformad av Boyce m.fl. (2010), där utbildarna tog fram en bok tillsammans med familjerna, baserad på historier som föräldrarna berättat, familjerutiner och kulturell bakgrund. Boken skrevs på familjernas hemspråk och användes under programaktiviteterna. Antalet program som möjliggjorde differentiering var dock begränsat: bara 9 av de 56 programmens aktiviteter erbjöd möjligheten att anpassa programaktiviteterna till enskilda familjer.

Reading Express: Effekter av ett nederländskt läskunnighetsprogram för familjer

Under 2019 genomförde jag och en kollega en effektstudie av ett populärt nederländskt läskunnighetsprogram för familjer: *Reading Express* (Broens & Van Steensel 2019). I Reading Express, som riktar sig till barn i åldersspannet 2–8 år, gör volontärer hembesök hos familjer med låg socioekonomisk status eller invandrarbakgrund varje vecka under en 20-veckorsperiod. Under dessa hembesök tar volontärerna med sig barnböcker till familjerna, läser för barnen och försöker engagera föräldrarna i sina barns läsutveckling. Programmet inbegriper även ett biblioteksbesök. Under 2021 deltog över 5000 familjer på över 400 platser runt om i Nederländerna.

I vår effektstudie jämförde vi två grupper av barn: barn som deltog i Reading Express (experimentgruppen) och barn som stod på väntelistan för att delta (kontrollgruppen). Vi undersökte effekterna på två variabler: barns förståelserelaterade förmåga samt läsmiljön i hemmen (HLE). För att bedöma förmåga delade vi ut två tester: ett ordförrådstest och ett textförståelsetest (båda på nederländska). För att bedöma läsmiljön i hemmen utförde vi en föräldraintervju, under vilken vi delade ut ett frågeformulär som innehöll frågor om förekomsten av gemensam läsning. Vi bad också barnen att besvara ett igenkänningstest för bokomslag, vilket ger en indikation på deras exponering för barnböcker².

---

2. Ett sådant test visas ett antal barnboksomslag för barn. Några av dem är äkta, några är falska. Barnen ombeds att ange vilka omslag de känner igen. Ett resultat beräknas genom att subtrahera procentsatsen av felaktigt igenkända falska omslag från procentsatsen av korrekt igenkända äkta omslag.

Hur kan föräldrar stimuleras att vara läsande förebilder för sina barn?

Alla verktyg delades ut vid tre tillfällen:

- 1: innan experimentgruppen inledde sitt deltagande i Reading Express
- 2: direkt efter att experimentgruppen avslutat sitt deltagande
- 3: 20 veckor efter att experimentgruppen avslutat sitt deltagande.

Vid tillfälle 1 och 2 bedömde vi barn och föräldrar i både experiment- och kontrollgruppen; vid tillfälle 3 bedömde vi bara barn och föräldrar i experimentgruppen eftersom familjerna i kontrollgruppen (på väntelistan) hade inlett sitt deltagande i Reading Express.

De viktigaste slutsatserna i vår studie var följande:

1. På kort sikt (direkt efter deltagande i programmet) hade deltagande i Reading Express haft positiv effekt på barnens textförståelse och båda mätinstrumenten för HLE (föräldrarnas frågeformulär, igenkänningstest för bokomslag). Vi såg ingen effekt på ordförråd.
2. På lång sikt (20 veckor efter deltagande) bibehölls positiva utvecklingar i HLE. Under programmet visade barn i experimentgruppen en ökning i sin exponering för barnböcker och i hur ofta deras föräldrar läste för dem. Denna ökning var större än i kontrollgruppen och den fortsatte i samma takt efter deltagande i programmet.
3. På lång sikt bibehölls *inte* den positiva utvecklingen i textförståelse; ökningen i textförståelse under programdeltagandet minskade under månaderna efter att programmet avslutats.

Sammanfattningsvis verkar Reading Express generera positiva förändringar i hemmiljön men dessa positiva förändringar är ännu inte tillräckliga för att uppnå en permanent effekt på barns förståelserelaterade förmåga. Möjligen krävs fler eller andra insatser för att engagera deltagande föräldrar.

Slutsats

I denna text har jag visat att det är givande att uppmuntra föräldrar att vara läsande förebilder för sina barn, genom program som stimulerar läsmiljön i hemmen. Baserat på en översikt av den internationella forskningslitteraturen drog jag och mina kollegor slutsatsen att läskunnighetsprogram för familjer har positiva effekter på den framväxande läskunnigheten hos barn från familjer med låg socioekonomisk status. Barn verkar särskilt gagnas av ett riktat tillvägagångssätt, vilket även gör det möjligt att anpassa programaktiviteterna till de enskilda familjernas situation och behov. Intressant nog så erbjöds den senare möjligheten endast i ett litet antal program.

Positiva effekter återfanns även i en studie av Reading Express, ett populärt nederländskt läskunnighetsprogram för familjer. Delta-gande i detta program ledde till en ökning i textförståelse och i aspekter av läsmiljön i hemmen i form av förekomsten av gemensam läsning och exponering för böcker. Förbättringen av läsmiljön i hemmen bibehölls över tid men ökningen i textförståelse gjorde det inte. För att göra effekterna mer hållbara kan andra sätt att stödja familjer eftersökas. En möjlighet är att söka efter ytterligare sätt att skräddarsy program till enskilda familjer.

Källor

- Boyce L. K., Innocenti M. S., Roggman L. A., Norman V. K. J. & Ortiz, E. (2010). *Telling stories and making books: Evidence for an intervention to help parents in migrant Head Start families support their children's language and literacy*. *Early Education and Development*, 21(3), 343-371.
- Broens A. & Van Steensel R. (2019). *Werkt de VoorleesExpress? Effecten op woordenschat, verhaalbegrip en de geletterde thuisomgeving* [Does Reading Express work? Effects on vocabulary, story comprehension, and the home literacy environment]. *Stichting Lezen*.
- Fikrat-Wevers S., Van Steensel R. & Arends, L. (2021). *Effects of family literacy programs on the emergent literacy skills of children from low-SES families: A meta-analysis*. *Review of Educational Research*, 91(4), 577-613.
- Gubbels J., Van Langen A. M. L., Maassen N. A. M. & Meelissen M. R. M. (2019). *Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht* [Results PISA-2019: An overview]. *Twente University*.
- Van Engelshoven I. & Slob A. (2019). *Brief aan de Tweede Kamer inzake het Leesoffensief* [Letter from the Ministers of Education to Parliament concerning the Reading Offensive]. *OCW*.

Gift Blessing

Att älska genom littera- turen

Gift Blessing jobbar som artist, låtskrivare, krönikör och föreläsare inom personlig utveckling. Han är bland annat känd för sin medverkan i programmet *Talang* (2021) i TV4. Här får du läsa om när han tabbade sig ordentligt i tv-programmet *Malou efter tio*.

"En av dina författare är en världsberömd klassiker, Dostojevskij. Om du försöker hitta svaret på vad han försökte förmedla?" frågade Malou von Sivers.

"Han försökte förmedla ett budskap om kärlek. Om en väldigt djup kärlek. Det grekiska begreppet är agepo" svarade jag. Hoppsan! En miss! Jag skulle säga agape. Inte agepo. Ajdå!

Min främsta regel för intervjuer är att låtsas att de inte är intervjuer utan snarare vanliga konversationer. På så sätt kan jag komma in i ett så kallat flowtillstånd och svara fritt i mina svar. Men den här gången tabbade jag mig ordentligt och störde mitt flow. "Agepo ... agape ... agepo ... agape."

Vad är agape egentligen? Och vad var det Dostojevskij försökte förmedla? Jag tror svaret finns att hitta i en scen i Dostojevskijs *Bröderna Karamazov*, nämligen legenden om storinkvisitorn.

Legenden författas av den intellektuella och ateistiska skeptikern Ivan Karamazov, som berättar om den för sin fromme lillebror Alyosha i en religiös argumentation. Legenden utspelas i Sevilla på 1500-talet där Jesus Kristus vandrar längs esplanaderna med "ett stilla leende av oändligt medlidande" och sprider ett tilldragande ljus av kärlek. Han kommer till stadens katedral och blir upptäckt av storinkvisitorn som befäller vakterna att fängsla honom.

Storinkvisitorn skäller ut Jesus för att ha lämnat människan med den omöjliga bördan att försöka efterlikna honom. Han påstår att människan är för svag för att leva rättfärdigt, och att kyrkan har tagit på sig ansvaret att korrigera Jesus misstag och lätta på den existentiella bördan. Anklagelsen fortsätter i samma stridiga stil tills Jesus reser sig och sakta kysser storinkvisitorns blodlösa läppar.

Efter att ha berättat legenden fortsätter Ivan i samma stil som storinkvisitorn och framställer det starkaste motargumentet mot Guds existens för Alyosha: "Hur kan Gud vara god men låta oskyldiga barn dö i cancer?" Ivan formulerar ilsket en rad argument för Guds ondska, och när Alyosha inser att han inte kommer på ett rationellt svar till de övertygande argumenten så reser han sig upp och kysser Ivans blodlösa

läppar. Intellectuelle Ivan vann argumentationen men fromme Alyosha vann i godhet.

Agape. Det här är exakt vad agape går ut på. Det är en typ av kärlek som utspelar sig kreativt inom en berättelse. En kreativ typ av kärlek som omvandlar någon från person till *människa*. Från något till någon. *En transformativ ontologisk korrigering*. Det är kärleken som en mor har för sitt nyfödda barn. Barnet har ingen personlighet än men med kärleken som ges av modern så besjälas barnet och blir mänskligt. Agape är

föräldrakärleken som ger det nyfödda barnet ett namn vid dopet.

Alyosha såg sin intellektuella skeptiska storebror försvinna ur sin kropp och sväva inom en värld av propositioner och argument. När han väl uppfattade den hatiska ilskan som drev Ivans Raskolnikovlika rationalitet så förde han tillbaka honom hem till sin kropp med en kärleksfull kyss på de blodlösa läpparna. Agape. Det här är svaret på vad Dostojevskij försökte förmedla.

Jag grät som ett litet barn när jag läste det här kapitlet men det tog mig ett tag att faktiskt förstå vad det innebar. Jag ägnade flera månader åt att läsa mig in på den här idén. När jag äntligen listade ut hur man stavar agape, så landade jag i Marcel Prousts insikt om att livet går ut på att utveckla en deltagande kärlek för dess existentiella berättelse.

"Jag låtsades att framträdandet inte var ett framträdande utan snarare ett personligt uttryck för mig själv"

Att älska genom litteraturen

Jag insåg att livet utspelar sig som ett narrativ och att man kommer närmare den här sanningen genom att fördjupa sig i den litterära världen. Jag insåg, precis som Shakespeare i *Som ni behagar*, att livet är en berättelse och att syftet med livet är att sätta sig in i sin egen hjältelika karaktär och att spela sin roll fullt ut på världens scen. I ett agapiskt flowtillstånd. Det här är vad det innebär att älska genom litteraturen.

Det är just det här jag får uppleva när jag står på scen och håller en föreläsning inom personlig utveckling. Eller när jag stod på finalscenen på *Talang* och framförde min känslofyllda rapplåt förra året. Agape. Du kanske kände av det genom skärmen?

Du kanske kände av det även under min audition? Hela numret var kulmen av allt jag hade önskat mig, mötespunkten mellan livet och drömmen. Jag komprimerade hela min livsberättelse och alla böcker jag hade läst till en rapplåt på två minuter som jag sjöng ut med hela mitt hjärta.

Jag låtsades att framträdandet inte var ett framträdande utan snarare ett personligt uttryck för mig själv. Jag gestikulerade vilt och rörde mig rytmiskt till orden. Jag var i agapisk samklang med musiken och uppträdde för mig själv. Jag försvann i rappakten och hade flow, i dubbel bemärkelse.

Flowtillståndet fick hela sitt dramatiska uttryck vid avslutningen med en så kallad mic drop, där jag tog av mig ullkappan och slängde ner mikrofonen. Hoppsan! En miss! Mikrofonen skulle landa på kappan! Inte golvet! Ajdå! Men den överlevde.

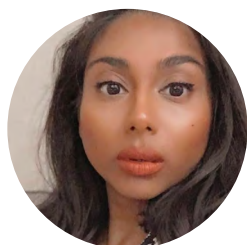
"En av dina författare är en världsberömd klassiker, Dostojevskij. Om du försöker hitta svaret på vad han försökte förmedla?" frågade Malou von Sivers. Han försökte förmedla ett budskap om kärlek. Om en väldigt djup kärlek. Det grekiska begreppet är agape.

Tre perspektiv

Vem är läsande förebild på biblio- teket

Om biblioteket ska vara till för alla men ingen bibliotekarie ser ut som jag, och mina berättelser är osynliga i hyllorna, påverkar det läsaridentiteten? Hur kan mångfalden öka bland biblioteksmedarbetarna och vad spelar det för roll? Milia Rahman Olsson, Bagir Kwiek och Pamela Schultz Nybacka ger varsitt perspektiv på dessa frågor.

Foto: Privat

Milia Rahman Olsson
är bibliotekarie, föreläsare
och skribent.

Jag är en flykting. Jag kom hit 1989 tillsammans med min mamma och mina två äldre systrar, vi hade då varit separerade i närmare två år från min far. Han hade tvingats att lämna sitt hemland och oss. När vi sågs på Arlanda flygplats den fjärde juli var det en främmande man som stod framför mig med anletsdrag som jag nästan hade glömt.

På Uppsala stadsbibliotek förundrades jag av alla möjligheter som fick plats i ett bibliotek, hela familjen var flitiga användare och där och då föddes min livslånga kärlek till bibliotek. För mig har biblioteksrummet varit en av få fasta punkter under min komplicerade uppväxt. Många år senare skulle jag finna mig själv på ett bibliotek, denna gång i en ny roll. Jag har befunnit mig på båda sidorna av lånedisken. Som flyktingbarn och någon som har varit beroende av biblioteken och i dag, som bibliotekarie.

Tre perspektiv

Valet att låta mig ta plats i sammanhang som detta har ibland varit svårt att smälta. "Varför just jag? Vad har jag för meriter som premierar mig före någon annan?" En mer relevant fråga är "Varför inte jag?". Hur många i denna profession har vandrat en väg som liknar min? Hur håller vi oss relevanta i nutida Sverige när bibliotekskåren inte speglar hur Sverige ser ut i dag? Vi har uppenbara brister i rekryteringen till utbildningarna och arbetsplatserna, och vi är inte lyhörda för våra synliga minoriteters erfarenheter ute på våra bibliotek – hur kan vi vara det när deras röster sällan får höras?

I intersektionen mellan arbetsmiljöfrågor och diskrimineringsforskning relaterat till biblioteksprofessionen ligger mitt ämnesval för min kandidatuppsats. Det har varit en lång och plågsam process, jag har rört mig i ett vetenskapligt tomrum. Jag får ofta frågor kring tidigare forskning som jag tar avstamp i: Var finns den forskningen? Svaret är enkelt uttryckt: inte i Sverige. Den insikten är talande. Vi vet att det råder strukturell och institutionell rasism överallt i Sverige (Länsstyrelsen i Stockholm, rapport 2021:11), varför skulle då biblioteken vara ett undantag?

En kvalitativ undersökning med en fenomenologisk ansats betyder att jag försöker skildra subjektiva upplevelser. Jag kan aldrig få exakt samma svar på exakt samma frågor, men det skapas tydliga mönster. Grunden till dessa är närvaron och platsens politik.

Allt är politik, så även här, och det är viktigt att påtala att det är komplexa processer som växelverkar och att varje enskild process behöver behandlas enskilt på en djupare nivå; det krävs alltså mer forskning inom detta än vad en kandidatuppsats kan bidra med. Det jag kan göra är att synliggöra vissa tydliga mönster som återkom i de åtta individens erfarenheter jag tog del av.

Först och främst: Gruppen synlig minoritet är en stor och heterogen grupp. Det finns en stratifiering som associeras till den föreställda proximiteten till den vita kroppen och den svenska sociokulturen. Alla rasifierade behandlas inte lika (Länsstyrelsen i Stockholm, rapport 2021:23).

Varje rum tar form och skapar strukturer kring de kroppar och människor som besitter den. Vi vet att bibliotekarieprofessionen är kvinnodominerad, vi vet att en stor grupp kommer från en medelklassbakgrund och vi vet att bibliotekarier överlag är vita svenskar. I det kommer vissa mönster att reproduceras tills det inte längre blir någonting som aktivt uppmärksammas (Ahmed, 2011).

Vem är läsande förebild på biblioteket

Det är så normer skapas och dessa normer blir också osynliga, och det finns en trygghet i osynligheten och förmågan att vara delaktig i den. Därför är det svårt att ha distans till något som en är en del av. När en synlig minoritet befinner sig i biblioteksrummet i egenskap av användare gör den det som förväntas, rollen som *mottagare* känns naturlig. Det är först som samma synliga minoritet innehar rollen som bibliotekarie eller *givare* som den förstärker att det finns en förväntning i biblioteksrummet om vem som ska inneha rollen som bibliotekarie. Det är alltså genom att bryta normen som normen blir tydlig (Puwar, 2004).

Konsekvensen av att bryta normen blir i detta fall att den rasifierade kroppen får ta plats under vissa villkor, under specifika ramar och med andra förutsättningar. Kort och gott är det en villkorad mångfald som blir resultatet.

Så, vilka är dessa mönster? Den normbrytande kroppen används som alibi för att signalera mångfald eller representation, men med det uppkommer vissa frågor kring dessa kroppars funktion. Vilka funktioner är det tänkt att den rasifierade individen ska uppfylla? Ett resultat av representationens börda, det vill säga när en rasifierad individ måste representera en större grupp, är att den rasifierade alltid måste prestera på högre nivå än sina vita kollegor. Det finns lite utrymme för att misslyckas och rädslan för att verka inkompetent är alltid närvarande. I förlängningen blir det emotionellt dränerande och den emotionella bördan av att alltid hålla uppe en fasad blir tung (Puwar, 2004).

En bieffekt av representationens börda är det som kallas superövervakning (*super-surveillance*). Om de som tillhör normen skyddas av en osynlighet blir den normbrytande kroppen i kontrast synlig. I synligheten kommer individen att övervakas mer i sin professionella roll av både kollegor och användare; ens kompetens ifrågasätts mer. De intervjuade gav också uttryck för att det fanns en förväntning på att driva de tyngsta jobben, vilka ofta är relaterade till integrerande arbete samt till att utbilda kollegor i frågor kopplat till mångfaldsfrågor.

Om närvaron är villkorad betyder det att den rasifierade bibliotekarien blir en plockbuffé där vissa egenskaper plockas ut medan resten kasseras. Det är ett mycket effektivt sätt att bryta ner en människa, och ett ännu bättre sätt att skapa en klyfta mellan våra användare och oss.

Tre perspektiv

Foto: Anna von Brämssen

Bagir Kwiek är Sveriges före detta läsambassadör och utredare för Kungliga biblioteket.

För min del har jag aldrig funderat på vem som arbetat i biblioteket, alltså deras härkomst menar jag. Biblioteket var för mig en fantastisk plats där jag kunde stilla min enorma nyfikenhet som barn. Jag lever och har växt upp i ett av de områdena som i dag kallas för socioekonomiskt utsatta – Bergsjön i Göteborg. Jag skulle ljuga om jag låtsades att det inte var ett tufft område att växa upp i, men samtidigt är det ett fantastiskt område med fullt av underbara hårt arbetande människor från hela världen som inte tvekar att lära känna varandra eller sträcka ut en hand för sin granne eller medmänniska. Vårt bibliotek satt ihop med skolbyggnaden och vi var alltid välkomna. Det fanns inte en enda bibliotekarie som var annat än svensk, men ingen av dem behandlade oss dåligt på något sätt så länge vi var lugna och inte allt för högljudda.

För mig är biblioteket en plats som jag har ett livslångt förhållande med, som barn och vuxen, som förälder och nu också som morfar. Jag förstår att det är viktigt att man gärna ska ha personal som speglar befolkningen i området, inte minst för språkkompetensens skull men också för att vi har fullt av personer i våra områden med kompetens och kunskap som skulle berika biblioteken med sin kulturkompetens. Ett bibliotek är i dag inte bara en plats där du kan låna och läsa böcker – det är en plats för kulturmöten, en plats för lärande, en demokratins högborg där du kan få hjälp med det mesta som berör vårt samhälle. Jag personligen anser att biblioteken och dess personal bör ges en dubbelt så stor budget för att deras arbete påverkar våra liv från barndom ända upp till ålderdom. I biblioteken får du ett livslångt lärande.

Vem är läsande förebild på biblioteket

Foto: Anna Hartvig

Pamela Schultz Nybacka är universitetslektor vid Södertörns högskola, där hon har grundat bibliotekarieprogrammet och verkar som programsamordnare.

Utan biblioteken hade jag inte kunnat bli forskare. Liksom Bagir och Milia hittade jag till mitt första folkbibliotek redan som barn. När jag var åtta år bodde jag en tid i Stockholmsförorten Husby, ett av stadens miljonprogram. Jag fick snabbt nya vänner bland flickorna, men pojkarna i min nya klass retade mig, mest för att jag inte hejade på samma sportlag som de. Efter skolan slank jag in på folkbiblioteket som låg längs gångstråket på min hemväg, och satt där längst in vid fönstret och läste Astrid Lindgrens böcker i timal. Tyvärr kan jag inte minnas något samtal eller annan interaktion med bibliotekarierna. De höll på med sitt. Det är oklart om de lade märke till mig.

I dag passerar jag som vit och svensk, fast som barn med bruna ögon och mörkt hår fick jag ständigt höra att jag var annorlunda, osvensk. Ibland möttes jag av nyfikenhet. Men jag mötte också mycket främlingsfientlighet. Det kunde vara pikar från bekanta eller folk som ropade fula ord ute på stan.

Min far var en excentrisk bibliotekarie och hade mörka färger. Under 1980-talet blev han attackerad ute på stan av en rasist med ett vasst tillhygge. Huggen träffade i magen flera gånger och pappa hade enorm tur som överlevde. Ändå tänker jag att det blivit ännu tuffare att leva i utanförskap och mellanförskap i dag. Klyftorna i samhället har åter ökat. Kanalerna och plattformarna för hat och hot har mångfaldigats. Biblioteken och bibliotekarierna är tyvärr inte förskonade från rasism inom professionen, i mötet med omvärlden eller på fritiden.

Tre perspektiv

I USA har bibliotekarier och ämnet biblioteks- och informationsvetenskap arbetat med frågor om professionens homogenitet, vithetsnormer och inkludering respektive exkludering sedan 1970-talet. Där finns initiativ kring att utveckla bibliotekens bestånd och samlingar som kan spegla olika demografiska användargrupper och medborgerliga intressen. Det finns även etablerade nätverk för studenter och yrkesverksamma med icke-vit bakgrund.

I Sverige har diskussionerna kring normer tagit fart under 2010-talet. Forskare som Ola Pilerot och Jenny Lindberg har inom ämnet biblioteks- och informationsvetenskap riktat en kritisk blick mot hur synen på informationskunnighet rymmer västerländska eller rent av imperialistiska intressen. Många yrkesverksamma bibliotekarier har arbetat aktivt och framgångsrikt med normkritik och inkludering, exempelvis när det gäller hbtqia+. På området kring nationella minoriteter, mångspråk, etnicitet och rasifiering finns det fortfarande mycket att göra.

I grunden handlar frågan om allas rätt till mänsklig värdighet och ett värdigt liv. Människovärdes-principen behöver genomsyra alla våra offentliga verksamheter. Människovärdet är enligt professor Erik Blennberger "högt, lika för alla och givet utan meriter". Det betyder i praktiken att varje organisation och person behöver se över sin etiska hållning och utveckla en bred repertoar för att kunna möta varandra.

Ett gott exempel är Botkyrka kommuns bibliotek, som efter att ha gått igenom kommunens kvalitetsundersökningar lyfter fram bemötandefrågor som centrala – bemötandet dels internt på arbetsplatsen, dels gentemot besökare och användare. Ett jämlikt bemötande förutsätter enligt Blennberger att "man ger sig själv ett högt /människo/värde och ser samma värde hos dem man möter" (s. 95 f). I Botkyrka har man bland annat arbetat med Länsstyrelsen Stockholms EU-finansierade projekt *Vidga normen* för att komma åt svåra frågor om hudfärgens betydelse på arbetsplatsen. Det är ett långsiktigt arbete som innebär att synliggöra, sätta ord på och hantera svåra erfarenheter bland medarbetare och i relationen till bibliotekets användare.

Inom biblioteksväsendet i stort behövs det bland annat en självkritisk granskning inom bibliotekarieprofessionen kring det populära begreppet mångfald, som riskerar att bli en symbol snarare än konkret verksamhet, det vill säga att den mångfald som tillåts existera på bibliotek ändå utgår från normer som premierar den traditionella föreställningen om bibliotekarien, beståndet och användaren. Eftersom bibliotekarieprofessionen i sig är förhållandevis homogen – varför inte lyfta fram och synliggöra sina många olika användare som läsande förebilder? Så länge man utgår från "den typiska läsaren" som en vit kvinna ur en akademiskt bildad medelklass, så kommer man att begränsa användarnas syn på läsandets oändliga möjligheter och praktiker.

Ofta utgår biblioteksväsendet från perspektivet att användare utanför vithets- och funkisnormen lider brist på (egen) kunskap, information och kultur. Kanske bäddar det för ett slags (vitt) "frälsarperspektiv" på biblioteken?

Det vill säga: Kanske bygger engagemanget mer på assimilering av användarna än deras genuina delaktighet i demokratiska termer? I så fall förmår biblioteken inte bemöta besökare och användare på ett sätt som fördjupar relationen till sitt lokalsamhälle.

Södertörns högskola har en lång tradition av att arbeta för breddad rekrytering av studenter till högskolestudier. Det var ett av motiven bakom att starta bibliotekarieprogrammet just där. Efter tre år kan jag konstatera att vi behöver arbeta mer aktivt för att locka studenter med en heterogen kulturell och språklig bakgrund. Vi kan till exempel bli bättre på att rekrytera befintliga biblioteksassistenter till utbildningen. Grupper bortom den vita medelklassen behöver

”Ofta utgår biblioteksväsendet från perspektivet att användare utanför vithets- och funkisnormen lider brist på (egen) kunskap”

Tre perspektiv

stabila ekonomiska villkor. Bibliotekarieprofessionens status och försörjningsmöjligheter utgör problem, eftersom de tyvärr inte kan mätas med läkare och jurister. Här kan särskilda stöd som nätverk och stipendier till begåvade studenter och nya yrkesverksamma spela en stor betydelse i arbetet med att skapa fler förebilder på bibliotek.

Sammanfattningsvis vill vi tre samtalspartner och skribenter belysa bibliotekens möjligheter att tidigt stärka känslan av människovärde bland såväl användare som bibliotekarierna själva. Men biblioteken och bibliotekarierna behöver också rannsaka sig i de fall besökare och kollegor erfar att bemötandet brister och att människovärdet sjunker. Samtalen om vilka som syns och inte syns på biblioteken måste fortsätta.

Källor

- Ahmed, Sara (2012). *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham: Duke University Press.
- Blennerberg, Erik (2013). *Bemötandets etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Leung, Sofia Y. López-McKnight, Jorge (red.) (2021). *Knowledge Justice: Disrupting Library and Information Studies through Critical Race Theory*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Rahman Olsson, Milia (2022). Ännu opublicerat manuskript.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2019). *Vit, svart eller brun – Handbok om aktiva åtgärder kopplat till hudfärg*. 2019:8.
- Pilerot, Ola & Lindberg, Jenny (2011). *The Concept of Information Literacy in Policy-Making Texts: an Imperialistic Project?* *Library Trends*, vol. 60, nr 2, s. 338–360.

Aleksis Salusjärvi

Läsning är en fråga om över- levnad

Aleksis Salusjärvi är en finländsk journalist och litteraturkritiker. Han har lyckosamt jobbat med att få läsobenägna unga killar att hitta rätt i livet via läsningen.

Sedan 2016 har jag sysslat med undervisning i läskunnighet för ungdomar som är negativt inställda till läsning. Vi började vårt arbete på läroanstalter för elever i åldersgruppen 16–19 år på olika håll i Finland och arbetet utvidgades snabbt till andra åldersgrupper. För närvarande ingår jag i ett multiprofessionellt team och undervisar ungdomar mellan 13 och 29 år. Vår huvudsakliga målgrupp är unga som marginaliserats eller riskerar att marginaliseras. Vi har särskilt aktivt undervisat unga med brottslig bakgrund.

Det är uppenbart att unga som undviker att läsa gör så för att de inte tycker om att läsa. Ungdomar som inte tycker att läsning är roligt eller givande anser att läsning inte angår dem. Till följd av detta blir de underpresterare. Deras möjligheter att klara sig i samhället försvagas och till sist hamnar de helt på glid. De saknar läskunskaper och de identifierar inte läskunskapen som en fråga om överlevnad, eftersom de har fått lära sig att läsning borde vara roligt.

Mitt förhållningssätt är mer pragmatiskt: Jag anser att textkunskaper är som att läsa trafikmärken. Det spelar ingen roll huruvida vi tycker om det eller inte. Vad som är viktigare är att läskunskaper är en förutsättning för att vara subjektiv. Det handlar om en konkret färdighet med vilken en människa kan göra sig förstådd. Jag är relativt säker på att det är ett av människans viktigaste behov. Om man inte kan göra sig förstådd kan man inte bemöta andra människor.

Det är fråga om ord och meningar. Läskunnighet hjälper oss uttrycka våra tankar på ett förståeligt sätt. Genom läskunnighet förstår vi oss själva. Tack vare läskunnighet kan vi också uttrycka våra tankar för andra, och ju bättre vårt språkbruk är, desto mer komplicerade tankar kan vi förmedla till andra. Allt detta hjälper oss att bli förstådda av andra.

Textens kvalitet har ingen betydelse utan det viktigaste är att man utmanar sig själv med texten. Rapplyrik fungerar alldeles utmärkt här – och oftast betydligt bättre än andra texter.

Hur svara på frågan "So what?"

En av de viktigaste utmaningarna med unga som förhåller sig negativt till läsning är frågan: "So what?" När vi säger till en människa vad hen bör göra (borsta tänderna, motionera, äta hälsosamt) brukar det leda till en stenhård motfråga: "Och? Vad spelar det för roll?"

Det är uppenbart att vi i västländerna inte har lyckats besvara denna fråga, eftersom läskunnigheten polariseras överallt. Framför allt har vi misslyckats i Finland, eftersom skillnaderna i fråga om läskunnighet är störst i världen just i Finland.

Svag motivation kan förbättras på följande sätt:

1. Man ska kunna ge skäl för varför läskunskaper är viktiga på ett sätt som är förståeligt för ungdomarna. Utvecklingen av textkunskaperna ska fylla ett konkret behov i ungdomarnas liv. Arbete med texter ska vara målinriktat.
2. Texter som man arbetar med ska ha så nära koppling till ungdomars eget liv som möjligt. De ska redan från början kunna identifiera vad texten handlar om och vara insatta i ämnet. När man ser att texten handlar om sådant som man är bekant med, på ett sätt som motsvarar ens egen uppfattning om ämnet, blir det lättare att stå ut med det besvärliga med läsning.
3. Läsningen ska stödja de ungas egen identitet. Varje människa har sin egen självrespekt och självförståelse. Unga med svaga läskunskaper vill inte identifiera sig med sina studieresultat och framstå som sämre än andra. Identitet som stöds öppnar upp möjligheter till jämlikhet och då kan man komma över problem som orsakas till exempel av dyslexi.
4. Sist och slutligen är det fråga om det som leder till fin poesi. En fin dikt beskriver världen på nära håll, som om man skulle se allt för allra första gången. Goda textkunskaper förutsätter goda observationer, och det är desto lättare att göra goda observationer ju mer bekant man är med det aktuella ämnet.

Varför just rapplyrik?

Läskunskap som en överlevnadstaktik kan läras ut med vilket material som helst, även med inköpskvitton. Jag har nått bra resultat i undervisning i textkunskaper i samarbete med till exempel experter inom mediebranschen eller med polisen. Det som har varit allra effektivast är dock rapplyrik. Rapplyrik har blivit mitt arbetsverktyg, helt enkelt för att rappen intresserar ungdomarna mest.

Rappmusik är den populäraste musikstilen och bekant för alla. En av de viktigaste fördelarna med denna genre är att största delen av ungdomarna granskar dessa texter på sin fritid. Då finns det ingen tröskel att ta tag i texten, i och med att den ligger väldigt nära ungdomarnas egen värld.

En annan viktig fördel med rapplyriken är dess lokala anknytning. Rapplyrik är tillfällighetsdiktning med regionala nyanser. Med rappen kan man ytterligare förkorta avståndet till ungdomarna i och med att texterna handlar om sådant som finns i deras livsmiljö och verbaliserar observationer som ungdomarna själva också gör i sin omgivning.

Rapptexter är också ambitiös lyrik där man eftersträvar slående uttryck. Det finns alltså gott om utrymme för textanalys och lyriken kan tolkas på flera olika sätt. Goda textkunskaper innebär i praktiken att man har förmåga att granska en text från flera olika abstraktionsnivåer. Det blir lättare, ju mer kristalliserat det språk är som ska granskas.

Framför allt är rapplyriken litteratur utanför litteraturen. De flesta rappartister tänker inte ens på att de sysslar med ordkonst eller litterärt arbete. Största delen av deras publik identifierar inte sig själva som läsare. Fenomenet har blivit populärt eftersom rappen verbaliserar den värld och de erfarenheter som är främmande för andra former av litteratur.

”Rapplyrik är tillfällighetsdiktning med regionala nyanser”

När man väljer dessa utgångspunkter till undervisningen i läskunskap som en överlevnadstaktik brukar ungdomarna oftast märka att de redan har textkunskaper som de bara inte har varit medvetna om. De kan liknas vid superhjältar som ännu inte kan kontrollera sina egna krafter.

Det allra bästa för mig är situationer där ungdomarna börjar undervisa mig, eftersom de vet mer om den text som vi granskar än vad jag gör. Då betyder undervisning inte längre att kunskap förmedlas uppifrån från läraren ner till eleverna, utan vi lär oss och arbetar tillsammans.

Kultur- rådets läsfräm- jande arbete

Grunden för Kulturrådets läsfrämjande arbete ligger i vår omfattande bidragsgivning. Genom att fördela resurser till sökande kan vi se till att få den bredd på projekt och spridning i hela landet som vi eftersträvar. Vi bedriver också främjande verksamhet, initierar egna projekt och sprider kunskap om pågående projekt och insatser. Nedan följer en översikt om Kulturrådets läsfrämjande arbete.

Främja läsning: Handlingsprogram för läsfrämjande
År 2014 lanserades det första handlingsprogrammet för läsfrämjande som visade hur Kulturrådet arbetar för att uppfylla de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande. År 2019 presenterade vi en uppdaterad version av handlingsprogrammet som bättre speglar dagens läsfrämjande landskap. Bland annat har vi ändrat definitionen av läsfrämjande för att dels tydligare få fram att små barns språkutveckling inryms i begreppet, dels betona vikten av att man som individ får tillgång till alla sina språk. I takt med att förutsättningar förändras och nya uppdrag kommer till kommer vi att uppdatera handlingsprogrammet.

Bokstart

Kulturrådets satsning Bokstart syftar till att stimulera språkutveckling hos de yngsta barnen, 0–3 år. Satsningen riktar sig till vårdnadshavare och andra vuxna i små barns närhet. Genom att tidigt i barnets liv introducera kontakt med litteratur och språkstimulerande aktiviteter – till exempel att sjunga, leka, prata och ramsa – kan barns relation till och utveckling av språket främjas.

Bokstart bedrevs som ett regeringsuppdrag 2017–2020. Nu har regeringen beslutat att Kulturrådet ska fortsätta att sprida och utveckla Bokstart framöver, där ambitionen är att Bokstart ska nå ut över hela landet. Du kan läsa mer på bokstart.se; där hittar du också rapporten *Bokstart i Sverige* (2020) och kunskapsöversikten *Bokstart i världen* (2021).

Läsambassadören

Läsambassadören är ett uppdrag för att främja läsande som drivits av Kulturrådet sedan 2011. Läsambassadörens uppdrag handlar om att sprida läslust och verka för att alla ska få samma möjligheter att hitta fram till litteraturen. Läsambassadören har sitt uppdrag i två års tid.

Från och med 2022 är det läsrådet som lämnar förslag på vem som blir läsambassadör.

Barn- och ungdomsbokskatalogen

Barn- och ungdomsbokskatalogen ges ut i samband med läslovet och är fullspäckad med de bästa boktipsen, läsinspiration och klurigt pyssel. I katalogen presenteras böcker från det senaste årets utgivning, valda av en urvalsgrupp med experter på barn- och ungdomslitteratur. Vi tipsar även om böcker på flera olika språk. Barn- och ungdomsbokskatalogen har funnits i över 20 år och är gratis att beställa.

Väck boken

Väck boken är en läsfrämjande satsning för lärare, bibliotekarier och barn. Genom Väck boken hoppas vi inspirera till lustfyllda läsprojekt genom att sprida metoder, inspirerande material, tips om hur andra gör och ett sammanhang att verka läsfrämjande i. Man kan anmäla sitt projekt och få chansen att utses till Årets bokväckare. Årets bokväckare presenteras varje år i ett reportage i Barn- och ungdomsbokskatalogen och på Kulturrådets webbplats.

Astrid Lindgren Memorial Award

Astrid Lindgren Memorial Award instiftades 2002 av Sveriges regering för att värna barnens rätt till bra berättelser. Varje år belönas en person eller organisation som bidrar till litteraturens betydelse för barn och unga över hela världen. Prissumman på fem miljoner kronor gör priset till världens största i sitt slag. Det visar hur viktig ungas läsning är, nu och i framtiden.

Prisets roll är att uppmärksamma kvalitetslitteratur för barn och unga internationellt genom att ta ställning för, belöna och tillgängliggöra konstformen. Unga har rätt till riktigt bra litteratur – underhållande, nyskapande, utmanande eller komplex. Läs mer på alma.se.

Läsfrämjandelyft för folkbibliotek

Kulturrådet bygger 2022 upp en satsning på ett läsfrämjandelyft för personal på de kommunala folkbiblioteken. Det är regeringen som har gett Kulturrådet uppdraget under 2021–2023. Med läsfrämjandelyftet vill Kulturrådet bidra till att skapa en likvärdig och hållbar infrastruktur för folkbibliotekens kompetensutveckling, med fokus på läsfrämjande och litteraturförmedling, för att ge barn och unga mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser.

För att utforma satsningen har dialogmöten skett med samtliga regionala biblioteksverksamheter, lärosäten som utbildar och forskar inom biblioteks- och informationsvetenskap, Myndigheten för tillgängliga medier, Kungliga biblioteket och Skolverket för att hämta in erfarenheter från läslyftet respektive projektet Digitalt först. Satsningen kommer att genomföras genom flerpartsamverkan i samarbete med flera olika myndigheter, regioner, kommuner och andra berörda aktörer. Läsfrämjandelyftet samarbetar med Kungliga biblioteket för att kunna använda Digiteket som lärplattform.

Våra läsfrämjande bidrag

Stöd till läs- och litteraturfrämjande insatser

Stödet till läs- och litteraturfrämjande insatser finns till för att fler ska få möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet – oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar. Stödet kan sökas två gånger per år. Det kan sökas av såväl kommunala verksamheter, förskolor, bibliotek och ideella verksamheter som enskilda bolag. Det är en stor bredd på de projekt vi stöder. Litteraturfestivaler, sagostunder, läsfrämjande på arbetsplatsen och biblioterapi är bara några exempel.

Stärkta bibliotek

Syftet med stödet Stärkta bibliotek är att öka utbudet och tillgängligheten till biblioteksverksamhet i hela landet. Det är ett tillfälligt stöd till kommunerna som vi fördelar på regeringens uppdrag fram till och med 2023. Stödet kan sökas av kommuner en gång per år. Flera av kommunernas insatser gäller läsfrämjande satsningar.

Inköpsstöd för folk- och skolbibliotek

Inköpsstöd för folk- och skolbibliotek finns till för att främja barns och ungas intresse för läsning genom en ökad tillgång till litteratur och medier. Stödet kan sökas av folk- och skolbibliotek i en kommun och ska användas till inköp av litteratur. Det kan vara antingen barn- och ungdomslitteratur eller vuxenlitteratur som främjar barns och ungas läsintresse.

Bokstart – projektbidrag och språknätverksbidrag

Bokstart är en nationell satsning som vänder sig till föräldrar och vuxna i små barns närhet, med syfte att tidigt stimulera språkutveckling. Föräldrar uppmuntras att prata, läsa, sjunga, rimma och ramsa med barnet. På så sätt utvecklas barnets språk och läsintresse.

Folk- och regionbibliotek har möjlighet att söka bidrag för Bokstartprojekt som bygger på samverkan över professionsgränser mellan folkbibliotek, barnhälsovård och förskola.

Stöd genom kultursamverkansmodellen

Genom kultursamverkansmodellen fördelar Kulturrådet statliga medel till regioner, som sedan delar ut både statliga och regionala verksamhetsmedel till enskilda kulturverksamheter. Tillsammans med regional biblioteksverksamhet ingår litteratur- och läsfrämjande som ett verksamhetsområde som får regionalt bidrag genom kultursamverkansmodellen.

Läsrådet fokuserar på läsfrämjande arbete

Den 23 september 2021 utsåg regeringen ett läsråd med fokus på läsfrämjande insatser för barn och unga. Läsrådet består av Kulturrådets generaldirektör, som är ordförande, och nio andra ledamöter. Till läsrådet adjungeras vid behov även företrädare för Skolverket och Myndigheten för tillgängliga medier.

Läsrådet ska samla och samordna aktörer och insatser inom kultur, skola, myndigheter, civilsamhälle, folkbildning, bokhandel, förlag och näringsliv och vara en kraftsamling för det läsfrämjande arbete som sker runt om i landet.

Läsrådet ska ansvara för kunskapsinsamling, följa relevant forskning och identifiera utvecklingsbehov inom det läsfrämjande arbetet. De ska även lämna förslag på nästa läsambassadör med uppgift att främja barns och ungas läsning.

Läsrådet är ett rådgivande organ under Kulturrådet och består av följande ledamöter:

Kajsa Ravin, generaldirektör, Kulturrådet (ordförande)

Dilsa Demirbag-Sten, generalsekreterare, Berättarministeriet

Marlen Eskander, grundare och verksamhetschef,
Läsfrämjarinstitutet

Eric Haraldsson, skolbibliotekarie, Ringsbergskolan

Katti Hoflin, kulturchef, Västra Götalandsregionen

Ingela Korsell, författare och i botten grundskollärare

Elin Nord, universitetsbibliotekarie, Göteborgs universitet

Magnus Persson, professor i litteraturvetenskap, Malmö universitet

Helya Riazat, rektor, Järvaskolan

Lars Strannegård, rektor, Handelshögskolan

Vid behov adjungeras företrädare för Myndigheten för tillgängliga medier samt företrädare för Skolverket.

Läsrådet tillträdde den 26 oktober 2021 och ledamöterna är valda till och med den 25 oktober 2024.

Foto: Emma-Sofia Olsson

”En tränad läsare möter texter med ett mer öppet och mottagligt sinne.”

Dilsa Demirbag-Sten,
generalsekreterare,
Berättarministeriet

Foto: Privat

”Tillgänglig läsning är en hjärtefråga för mig.”

Elin Nord,
bibliotekarie,
Göteborgs universitet

Foto: Privat

”När skolbibliotekarie och lärare samverkar i klassrummet finns alltid läsningen närvarande.”

Eric Haraldsson,
skolbibliotekarie, Ringsbergskolan

Foto: Thron Ullberg

**”Läsning ska vara
lust, glädje och
engagemang.”**

Ingela Korsell,
grundskollärare och författare

Foto: Susanne Kronholm

**”Läsning är livsviktigt
för att förstå sig
själv och världen.”**

Kajsa Ravin,
generaldirektör,
Kulturrådet

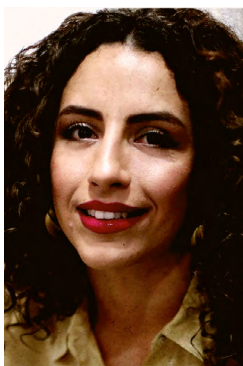
Foto: Mattias P. Dahlqvist

**”Vi är aldrig mer
ensamma på jorden
om vi får tag i
läsning.”**

Katti Hoflin,
kulturchef,
Västragötalandsregionen

Foto: Karina Ljungdahl

”Barn mår inte dåligt av förväntningar, att någon tror på deras förmåga.”

Helya Riazat,
rektor,
Järvaskolan

Foto: Håkan Røjder

”Kreativ läsning kräver hjärta och hjärna.”

Magnus Persson,
professor,
Malmö universitet

Foto: Hopig Khachadourian

”Vuxenvärlden är skyldig att ge barn ordets makt.”

Marlen Eskander,
verksamhetschef,
Läsfrämjarinstitutet

Foto: Juliana Wiklund

”Litteraturen fungerar som ett intellektuellt klipulver och tränar vår empati.”

Lars Strannegård,
rektor,
Handelshögskolan

Foto: Skolverket

Peter Fredriksson,
generaldirektör,
Skolverket

Foto: Stefan Tell

Magnus Larsson,
generaldirektör,
Myndigheten för tillgängliga medier

Statens kulturråd 2022

ISBN: 978-91-87583-84-1

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

kulturradet.se

Kulturrådet vill slå ett slag för läsande förebilder! Som läsande förebild kan du lyfta fram hur roligt det är att läsa. Eller hur livsviktig läsningen faktiskt är. En förebild kan betyda så mycket. Någon var förebild för dig, och du blir förebild för en annan.

I denna skrift ryms texter som ger olika perspektiv på ämnet läsande förebilder: Vem får vara en läsande förebild? Vilka förebilder saknas? Och vem var din läsande förebild som barn?

Här finns bland annat texter om pojkars läsning, skolbibliotekens läsfrämjande arbete, digitalt läspepp, samt hur rapplyriken kan fungera som inkörsport till litteraturen.

Det råder ingen tvekan om att läsning är en fråga som engagerar många. Minskad läsning och minskad läsmotivation, särskilt bland unga, är oroande och måste tas på allvar.

Det görs redan mycket, men vi behöver göra mer. Låt oss tillsammans kraftsamla. Att fungera som förebild är ett viktigt steg. Varför inte börja med att läsa en bok på bussen?

Läsande förebilder är det andra numret av skriftserien Kulturrådets läsfrämjande skrifter. Under denna paroll kommer vi att publicera rapporter, antologier och kunskapsöversikter på det läsfrämjande området.